

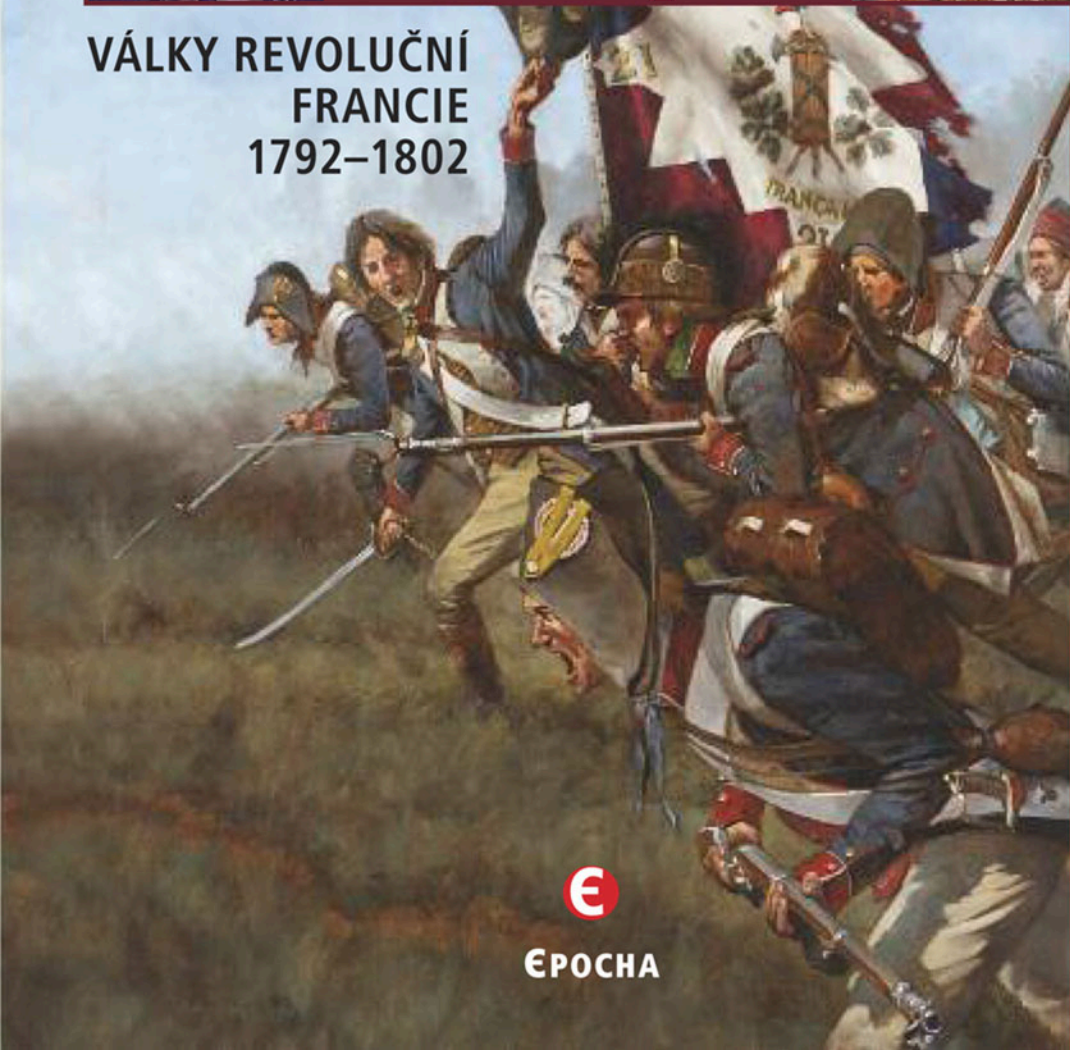
MICHAL ŠTOVÍČEK

Francie proti Evropě

VÁLKY REVOLUČNÍ
FRANCIE
1792–1802

EPOCHA

POLOZAPOMENUTÉ
EDICE
Polozapomenuté
války
VÁLKY

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (FF UJEP Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

PhDr. Petr Hofman (Nakladatelství Epoque)

prof. PhDr. Martin Kovář, Ph.D. (FF UK, Ústav světových dějin)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita v Liberci)

PhDr. Karel Richter, CSc. (Klub autorů literatury faktu)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

BELGICKO-HOLANDSKÁ A RÝNSKÁ FRONTA

English Miles
0 20 40 60 80

ITALSKÉ VÁLČIŠTĚ 1796 – 1800

POLOZAPOMENUTĚ
VÁLKY

EDICE

MICHAL ŠTOVÍČEK

Francie proti Evropě

VÁLKY REVOLUČNÍ
FRANCIE 1792–1802

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Michal Šťovíček, 2017

Cover © Keith Rocco, 2017

Cover Art © Karel Kárász, 2017

Drawings © Martin Ďásek, Michal Šťovíček, 2017

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, 2017

ISBN (pdf) 978-80-7557-348-3

OBSAH

Rok 1792: převrat ve vojenských dějinách Evropy	9
Cesta k válce.	10
Armády znepřátelených monarchií.	21
Vlast je v nebezpečí!	36
Podivná bitva u Valmy	45
Na Rýně a za Rýnem: boj o levý břeh	52
Belgicko–nizozemská fronta: první úspěšná ofenziva	55
Alpská fronta a Itálie: anexe Savojska a Nice.	61
Válka na moři: flotily vyplouvají.	65
Rok 1793: proti všem.	75
První koalice	76
Armáda roku I a II: k armádě nového typu.	84
Proti vnitřnímu nepříteli: vzpoury na západě a na jihu.	100
Na Rýně a za Rýnem: úspěšná obrana Alsaska	120
Belgicko–nizozemská fronta: zastavená koaliční ofenziva	125
Alpská fronta a Itálie: Piemontsko-sardinské království se nevzdává	139
Válka v Pyrenejích: španělský nástup.	141
Válka na moři: chabý pokus o dobytí Sardinie	147
Rok 1794: odvrácená katastrofa	151
Situace na začátku roku	152
Proti vnitřnímu nepříteli: teror ve Vendée	155
Na Rýně a za Rýnem: relativní klid.	161
Belgicko–nizozemská fronta: dobytí Belgie a vpád do Nizozemska	163
Alpská fronta a Itálie: omezená ofenziva v Piemontu	180
Válka v Pyrenejích: osvobození Roussillonu a vpád do Španělska.	184
Válka na moři: britský slavný 1. červen	192
Rok 1795: daří se i nedaří.	201
Situace na začátku roku	202
Proti vnitřnímu nepříteli: Bretaň, Vendée, Paříž	206
Na Rýně a za Rýnem: válka bez Pruska	217
Belgicko–nizozemská fronta: dobytí Nizozemska	226
Alpská fronta a Itálie: promarněná šance na mír	230
Válka v Pyrenejích: nerozhodný výsledek	238

Válka na moři: zimní křižování	243
Roky 1796–1797: vítězství, které nikdo nečekal	247
Výchozí situace	248
Armáda v roce IV: druhý amalgám	251
Na Rýně a za Rýnem: dvě ofenzivy se špatným koncem.	254
Alpská fronta a Itálie: italské tažení generála Bonaparta	284
Válka na moři: irská výprava, Velká Británie proti francouzským spojencům	306
Roky 1798–1799: znovu na pokraji katastrofy	315
Druhá koalice	316
Armáda roku VI: Jourdan-Delbrelův zákon	323
Proti vnitřnímu nepříteli: znovu Bretaň a Vendée	327
Egyptské dobrodružství: orientální sen a skutečnost.	333
Na Rýně a za Rýnem: neúspěšná ofenziva, úspěšná defenziva	353
Belgicko–nizozemská fronta: britsko-ruská expedice	369
Alpská fronta a Itálie: poslední vítězné tažení A. V. Suvorova	377
Válka na moři: skorováška se Spojenými státy americkými, druhá irská výprava, Korfu	394
Roky 1800–1802: od války k míru.	401
Výchozí situace	402
Armáda v roce VIII: s novým vrchním velitelem.	407
Proti vnitřnímu nepříteli: Saint-Domingue.	413
Egyptské dobrodružství: konec francouzského Egypta.	423
Na Rýně a za Rýnem: rozhodnutí na hlavní frontě.	430
Alpská fronta a Itálie: italské tažení prvního konzula	447
Válka na moři: Malta, Kodaň, Algeciras	457
Mírová jednání: války končí	465
Příloha I – Přehled francouzských revolučních armád a jejich velitelů	474
Příloha II – Chronologie významnějších bitev.	489
Chronologie	494
Literatura	498

Rok 1792: převrat ve vojenských dějinách Evropy

CESTA K VÁLCE

K válce Evropy či alespoň její části proti Francii se začalo bezprostředně schylovat od roku 1791. Všechny evropské monarchie sledovaly vývoj událostí po pádu Bastily zprvu zdrženlivě a ne bez jistého škodolibého uspokojení – za trampotami Ludvíka XVI. a Marie Antoinetty se již těšily na celkové oslabení Francie, která takto zmítána vnitřními problémy přestane zasahovat do evropské politiky. Evropští autokraté tedy vcelku zachovávali klid a zpočátku žádná válka nehrozila. Francie ostatně již v roce 1790 vypověděla dosavadní spojenecké smlouvy a o rok později Ústavodárné shromáždění vyhlásilo, že „francouzský národ nikdy nepovede válku s dobovatelskými cíli“.

Pro hlavní evropské mocnosti byly kromě toho francouzské záležitosti druhořadou starostí. Velká Británie právě přestala válčit se Španělskem. Sama byla už dlouho konstituční monarchií, pádu absolutistické monarchie v těsném sousedství se tudíž nijak nelekla a revoluci naopak vpodstatě uvítala – vnitřně rozložená Francie jí přestávala konkurovat a překážet v námořním obchodu...

Tehdejšímu císaři Svaté říše římské národa německého Leopoldovi II. jako přirozenému vůdci feudální Evropy nepůsobila starosti ani tak Francie jako Osmanská říše (Turecko) a polská otázka, stejně jako jeho spojenkyni-protivnici, matičce carevně Kateřině II. Carevna stále válčila s Turkem, sice zároveň nabádala ke křížové výpravě proti pařížským „anarchistům“, ale nehnula pro ni prstem, a její snahy urvat Polsko pro sebe se vrcholně nelíbily ani pruskému králi Fridrichu Vilémovi II., ani císaři Leopoldovi II. Což oba posledně jmenované monarchie posléze sblížilo.

Prusko-rakouské vztahy byly tehdy stále ještě poznamenány nepřátelstvím z dob sedmileté a „bramborové“ války a jakákoli shoda mezi oběma mocnostmi se zdála nemožná. Rakousko se v osobě císaře Leopolda II. zároveň alespoň navenek přiklánělo spíše k udržení dobrých vztahů s Francií na základě spojenecké smlouvy z roku 1756, než ke spojenectví s nedávným urputným rivalem. První demokratické reformy ve Francii římského císaře nijak nevydělily, s určitými reformami v Rakousku začal již jeho předchůdce Josef II. a sám Leopold

byl ve srovnání s ostatními panovníky relativně liberálního či alespoň benevolentního smýšlení. Římská říše měla přitom přímo ve Francii jeden zvláštní, takřka osobní či dynastický zájem – francouzská královna byla přece sestrou panujícího římského císaře Josefa II. (zemřel 1790) a po něm nastoupivšího Leopolda II. Dopisovala si tajně s oběma císařskými bratry a její zuřivě protirevoluční názory posléze Leopolda II. neblaze ovlivnily, stejně jako měly katastrofální dopad na běh dalších událostí i na její vlastní osud...

Záležitosti dostaly spád záhy po nezdařeném pokusu francouzské královské rodiny o útěk do Malmédy, jejím zadržení ve Varennes 21. 6. 1791 a eskortovaném návratu do Paříže.

Evropským panovníkům v té chvíli již přestalo záležet na pouhé osobě Ludvíka XVI., taková Velká Británie se přece už dříve také zbavila několika svých králů či královen, ale v sázce nyní byla samotná odvěká instituce monarchie, u evropských dvorů zavládla všeobecná obava ze špatného příkladu, který dával francouzský lid ostatním národům... Největší obavy měli pochopitelně právě přímí sousedé Francie – Rakousko a Prusko. Proto rakouského i pruského monarchu nakonec spojil strach z revoluční nákazy, pruský král navíc určitě doufal i v nějaké územní zisky.

V té době se již v zahraničí zdržovala početná obec francouzských royalistických emigrantů se střediskem v německé Koblenci kolem králova bratra hraběte d'Artois, která začala sestavovat vlastní ozbrojené síly a nepřestávala agitovat a naléhat na cizí panovníky – především na rakouského a pruského – aby razantně zasáhli do francouzských záležitostí.

Císař Leopold II. i pruský král Fridrich Vilém II. posléze uvěřili ujišťování emigrantů, že nějakých 100 tisíc vojáků revoluci hravě potlačí, a když nakonec v červenci 1791 přece jen uzavřeli neformální společenství, sešli se na saském zámku Pillnitz a 27. 8. 1791 podepsali tzv. Pillnitzskou deklaraci:

„Jeho Veličenstvo císař a Jeho Veličenstvo král pruský vyslyšeli přání vyslanců Pana prince a hraběte d'Artois a společně vyhlásují, že situaci, v níž se nyní nachází Jeho Veličenstvo král francouzský, považují za předmět společného zájmu všech evropských panovníků. Doufají, že tento zájem bude zajisté uznán mocnostmi, které jsou žádány

o pomoc a tudíž neodmítnou použít neúčinnějších prostředků, aby francouzskému králi umožnily upevnit v naprosté volnosti základy monarchické vlády vyhovující stejnou měrou panovnickým nárokům i blahu Francouzů. Tehdy a v tomto případě jsou výše zmíněná Veličenstva rozhodnuta použít rychle a ve vzájemné shodě síly nezbytné k dosažení předkládaného společného cíle. V mezidobí vydají svým vojskům náležitě rozkazy, aby byla připravena zahájit činnost.“

Deklarace údajně obsahovala i tajné články, podle nichž Rakousko nemělo bránit pruským nárokům na část Polska, jimiž by si Fridrich Vilém II. popřípadě kompenzoval náklady na předpokládané vítězné vojenské tažení – kdyby Ludvík XVI. na zaplacení neměl... Nešlo ovšem ještě o žádné vyhlášení války Francii, nýbrž o čistě formální projev panovnické solidarity. Deklarace nespécifikovala žádná konkrétní opatření, avšak zároveň již do určité míry výhrůžná byla a měla pařížské radikály zastrašit. Hrozba silou přitom byla podmíněna spoluúčastí celé Evropy a právě tato výhrada byla úspěšným vyhubavým manévrem císaře Leopolda II., který se do války nijak nehrnul – ostatní mocnosti se totiž prozatím na společné intervenci odmítly podílet, a naděje francouzských royalistů tak zůstávaly nenaplněny.

Deklarace původně nebyla zamýšlena jako veřejné prohlášení, avšak bleskurychle se rozšířila a ve Francii zapůsobila jako bomba: byla první známkou zahraniční podpory francouzskému králi a královně od pádu Bastily. Zklamaní emigranti dokázali deklaraci alespoň šikovně prezentovat jako ultimátum Francii. V Paříži byla považována za provokaci, a přestože byla za dané situace navýsost opatrná, radikální levice jejím prostřednictvím rozjitřila vlastenecké city a nadšení, zároveň podnítila nenávist k monarchii, emigrantům a zejména k „Rakušance“ Marii Antoinettě. Což byl právě opačný účinek, než který signatáři deklarace zamýšleli vyvolat.

Do války se ovšem začalo volat již dříve právě ve Francii, neboť země již rok žila v trvalém strachu z ozbrojeného konfliktu. Bylo totiž zřejmé, že proklamovaný všeobjímající mír bude nesnadné zachovat, jelikož nové zásady, o něž se revoluce opírala, byly v rozporu s tehdejšími mezinárodními právy. Třeba již v prosinci 1790 oznámilo Ústavodárné shromáždění německým knížatům, že Alsasko – věčný předmět francouzských i německých územních nároků – je francouzské, a to

nikoli jako kořist, nýbrž z vůle jeho obyvatel! Nová Francie se tak dostala do střetu s monarchistickou diplomacií a s tradičním právem, založeným nikoli na vůli obyvatel, nýbrž absolutistických vládců staré Evropy...

Francie přijala 3. 9. 1791 svou první ústavu, jíž se změnila v konstituční monarchii a o účelnosti a vhodnosti války se v Zákonodárném shromáždění debatovalo od října 1791 až do dubna 1792. Majoritní skupina girondistů (levicových poslanců pocházejících většinou z kraje Gironde kolem Bordeaux) se již v předchozím Ústavodárném shromáždění domnívala, že revoluce se udrží, jedině pokud se tvrdě a metodicky postaví evropským monarchům, přinutí je vyhnat ze svých území francouzské emigranty a zároveň odhalí zrádce v okruhu královského dvora. Zároveň idealisticky věřili v obrozené poslání revoluce pro celou Evropu: „Nastala chvíle nové křížové výpravy: křížové výpravy za všeobecnou volnost“ (poslanec Jacques Pierre Brissot, 31. 12. 1791).

Nebezpečí spatřovali v první řadě v houfujících se ozbrojených emigrantech, kteří vytrvale osnovali plány na invazi a holedbali se, že s pár vojáky vyženou „tu bandu agitátorů“ z Paříže. I když nebezpečí z této strany bylo zatím nevelké, bylo možno očekávat, že počty emigrantů a jejich agresivita porostou, a otázka emigrantů se tak dostala do popředí poslaneckých debat.

Girondisté dosáhli v listopadu 1791 přijetí dvou dekretů proti emigrantům, jimiž se jim hrozilo prohlášením za nepřátele země a konfiskací jejich dosavadních držav a majetku, pokud se okamžitě nevrátí do Francie.

Národní shromáždění (do 1. 10. 1791 se nazývalo Ústavodárné, pak do 20. 9. 1792 Zákonodárné resp. Legislativní) zároveň 29. 11. 1791 vyzvalo trevírského arcibiskupa a kurfiřta, aby ze svých území, tj. z Koblence štvavé emigranty vyhnal. V opačném případě mu hrozilo sankcemi, přestože byl vazalem římského císaře!

Ludvík XVI. hrál dvojí hru. Dekret proti emigrantům sice v souladu s ústavou vetoval, ale ke všeobecnému překvapení souhlasil s dekretem proti trevírskému kurfiřtovi a ve shromáždění veřejně oznámil, že kurfiřtovi přikáže, aby do 15. 1. 1792 ozbrojené emigranty ze svých držav vyhnal, jinak že bude považován za nepřátele Francie. Nyní se jeho

náhlé válkychtivosti zalekli i stoupenci konstituční monarchie mezi revolucionáři, tzv. feuillanti (politická skupina odštěpivší se od klubu jakobínů a nazývaná podle svého sídla v bývalém klášteře cisterciácké kongregace feuillantů), neboť se na rozdíl od girondistů domnívali, že revoluce ke svému přežití potřebuje mír, a obávali se reakce Vídně. Ludvík XVI. byl přítom až do podzimu 1791 proti válce, avšak později pochopil, že ukončit jeho strážně a obnovit jeho dřívější postavení může jen ozbrojený zásah zvenčí. Věděl o personálním i morálním rozkladu francouzské armády a věřil tedy pevně v její porážku. Jednomu svému bývalému ministrovi napsal: „Místo občanské války bude válka politická, a věci se tak značnou měrou obrátí k lepšímu. Fyzický a morální stav armády je takový, že nějaké tažení nezvládne ani z poloviny.“

Ludvík XVI.

Začal proto válečnou stranu mezi revolucionáři pokrytecky podporovat a spoléhal na ni o to víc, oč váhavější byl Leopold II., který zůstával věrný své politice slovního zastrašování bez použití síly. S císařem nepohnuly ani prosby drobných německých knížat, která přišla o své alsaské državy (markrabí bádenský, kníže nassavský,

Leopold II.

arcibiskupové trevírský a mohučský), ani francouzská anexe papežských držav Avignonu a hrabství Venaissin v září 1791. Proto na ultimátum trevírskému kurfiřtovi reagoval pouze důrazným potvrzením Pillnitzské deklarace, avšak zároveň oznámil, že pokud budou porýnská knížata napadena, poskytne jim pomoc. Tón oznámení již byl dosti vyzývavý a ve Francii vyvolal další vlnu patriotismu a válečnickosti, k níž se spolu s veřejným míněním přiklonil i dosud váhající politický střed, takže 25. 1. 1792 byl vydán dekret, jímž se císař vyzýval, aby vypověděl „veškeré smlouvy a dohody namířené proti svrchovanosti, nezávislosti a bezpečnosti národa“, tzn. hlavně svoji dohodu s pruským králem o společném postupu. Načež Leopold II. a Fridrich Vilém II. uzavřeli 16. 2. řádnou spojeneckou smlouvu a pruský král vzápětí 28. února oznámil, že jakýkoli vstup vojsk (tzn. francouzských) na území německých států bude považovat za *casus belli*.

Napětí dále eskalovalo, když 1. 3. císař Leopold II. nečekaně zemřel a jeho syn a nástupce František II. se okamžitě ukázal jako nesmiřitelný, rozhodný odpůrce jakéhokoli vyjednávání a jednoznačný aktivní nepřítel francouzské revoluce.

V Národním shromáždění se již 25. 1. 1792 probírala otázka spojeneckých smluv, avšak zastánci války se debaty nezúčastnili a rovnou prosadili zrušení dosavadní spojenecké smlouvy s Rakouskem z roku 1756 o vzájemné pomoci v případě napadení, která beztak již vývojem událostí pozbyla na významu. Girondisté přitom poněkud naivně spoléhali na představu, že Velká Británie a zejména domněle osvícené Prusko se v případné válce přidají k Francii proti Rakousku nebo alespoň zachovají neutralitu. Ministerstvo zahraničí vyslalo bývalého poslance Charlese Maurice de Périgord-Talleyrand do Londýna, aby tamní vládní činitele ujistil, že jim nic od nové Francie nehrozí, a zároveň dojednal nákup koní a požádal o půjčku, tj. o faktické spojení – podařilo se mu dojednat pouze neutralitu. K pruskému králi vyjel bývalý ministr války hrabě de Ségur, rovněž s cílem dosáhnout jeho neutrality, což se nepodařilo. Žádná z obou mocností se nechtěla s revoluční Francií jakkoli kompromitovat, Prusko naopak hodlalo dodržet čerstvou dohodu z 16. 2. s Rakouskem o společném vstupu do války. Jediná Británie nakonec zaujala vyčkávací postoj, a Francie se tím pádem ocitla v diplomatické izolaci.

Ve chvíli, kdy Rakousko odmítlo francouzské ultimátum z 25. 3., aby rozešlo emigranty v Porýní, se válka stávala nevyhnutelnou. Levicový poslanec Maximin Isnard prohlásil:

„Sdělme Evropě, že respektujeme zřízení jednotlivých říší, avšak budou-li kabinety cizích panovnických dvorů podněcovat k válce králů proti Francii, my podnítíme válku národů proti králům. Sdělme jí, že deset milionů Francouzů planoucích pro volnost, ozbrojených mečem, rozumem a výřečností, bude-li rozjitřeno, dokáže změnit tvář světa a otrást trůnem pod všemi tyrany.“ Ludvík XVI. sice ústavou pozbyl absolutistických práv, určitá moc mu však byla ponechána. Zůstával titulárním zástupcem Francie a jejího lidu, nadále mohl jmenovat ministry, vyslance, armádní velitele i vysoké hodnostáře a úředníky. Neměl sice již „právo války“, avšak Zákonodárny shromáždění smělo vyhlásit nepřátelství a zahájit nepřátelské akce, jen pokud je král o to oficiálně požádal.

Ludvík XVI. se 20. 4. 1792 dostavil na dopolední zasedání Zákonodárnyho shromáždění a nechal na něm zopakovat předchozí dlouhý referát tehdejšího ministra zahraničí generála Charlese François

Dumourieze, přednesený na královské radě, v jehož závěru bylo navrženo takto konkrétně podmíněné vyhlášení války (pravopisné odchylky ponechány). „Když rakouský panovnický dům z naší ústavy seznal, že Francie již nebude servilním nástrojem jeho ambicí, přísahal, že toto dílo rozumu zničí; zapomněl na veškeré služby, které mu Francie prokázala; a jelikož již nemohl francouzský národ ovládat, stal se jeho nesmiřitelným nepřitelem...

Leopold se sotva ohřál na císařském trůně, a přitom právě on se snažil neustále podněcovat všechny evropské mocnosti. Právě on osnoval na konferencích v Padově, Haagu a Pillnitzu proti nám nejzlobnější plány...

Právě Leopold podněcoval proti Francii následníka nesmrtelného Fridricha, před nímž jsme skoro čtyřicet let bránili rakouský trůn, věrni neprozřetelným smlouvám. Právě Leopold se prohlásil za vůdce ligy, která se snažila svrhnout naši ústavu. Právě on v oficiálních dokumentech, které Evropa odsoudí, volá část francouzského národa do zbraně proti svým spoluobčanům a snaží se svolat na Francii současně hrůzy války občanské i pohromy války zahraniční...

Vídeňský dvůr zároveň na nepřístojnou žádost basilejského biskupa vyslal vojenskou posádku do kraje Porentruy, aby si zajistil snadný přístup k departementu Doubs, čímž porušil územní celistvost basilejského kantonu a smlouvy, podle nichž náleží kraj Porentruy tomuto kantonu a pod ochranu Francie.

Vídeňský dvůr značně zvyšoval početní stavy svých posádek v Brisgaw (tj. Breisgau), a zároveň rozkazoval maršálovi de Bender, aby se svým vojskem vtáhl na území trevírského kurfiřta pro případ, že by na ně hodlali pochodovat Francouzi, aby rozehnali uskupení rebelantských emigrantů. Pravdou je, že vídeňský dvůr zdánlivě nařizoval trevírskému kurfiřtovi, aby jejich srocení rozehnal: je rovněž pravdou, že toto církevní kníže chvilkově předstíralo úmysl tato uskupení rozehnat, ale to vše bylo jen zdání... V Koblenci došlo opět k četným srocením, jejich sklady zůstaly nedotčeny a Francie v tomto podniku spatřovala zrádné pikle, hrozby a násilí...

Sire, z tohoto rozkladu vyplývá, 1° že rakouský panovnický dům fakticky porušil spojeneckou smlouvu z roku 1756; 2° že dohoda mezi mocnostmi inspirovaná císařem Leopoldem v červenci 1791

a potvrzená králem uherským a českým podle ultimativní nóty knížete de Kaunitz z 18. března 1791, namířené proti Francii, je formálním aktem nepřátelství; 3° že na písemné oznámení vašeho veličenstva, že bude pokládat za akt válečného stavu, pokud posel obratem nepřiveze rychlou a jasnou odpověď na obě depeše z 19. a 27. března, toto ultimátum odpověď nedává a rovná se vyhlášení války; 4° že v této chvíli je nutno přikázat panu de Noailles, aby se bez rozloučení vrátil do Francie, a přestat jakkoli korespondovat s vídeňským dvorem.

Vzhledem k tomu, že v celé ústavě není žádný článek opravňující krále k vyhlášení války, nýbrž naopak se v článku II, oddíl I hlavy III O výkonu zákonodárné moci praví následující: O válce lze rozhodnout pouze výnosem zákonodárného sboru, vydaným na králův formální a nezbytný návrh a králem schváleným; takto tedy nežádá král o radu, nýbrž podává formální návrh, který musí nutně předložit národnímu shromáždění.

Posléze vzhledem k tomu, že výslovným přáním francouzského národa je nestrpět žádnou potupu ani porušení ústavy, kterou si dal; že král svou přísahou na tuto ústavu se stal strážcem důstojnosti a bezpečí francouzského národa, se vyslovuji pro to, aby se jeho veličenstvo u vědomí spravedlivosti svých pohnutek dostavilo spolu se svými ministry do Národního shromáždění a navrhlo vyhlášení války Rakousku.“

Po tomto projevu král pronesl: „Právě jste vyslechli zprávu ze zasedání mé rady. Její závěry byly jednomyslně přijaty a já sám s nimi souhlasím. Odpovídá opakovaně vyslovenému přání národního shromáždění i určitého počtu občanů z různých departementů, které jsem vyslechl. Vyčerpal jsem všechny možnosti, jak zachovat mír. Nyní v souladu s ústavou před vás předstupuji s formálním návrhem na vyhlášení války králi uherskému a českému.“

Na což mu odpověděl předsedající:

„Sire, národní shromáždění nanejvýš pečlivě posoudí formální návrh, který mu předkládáte. Vaše veličenstvo bude písemně zpraveno o výsledku jeho rokování.“

Poté král zasedání opustil.

Na odpoledním zasedání pak byl přijat výnos:

„Národní shromáždění prohlašuje, že francouzský národ, věren zásadám posvěceným ústavou, že nikdy nepovede válku s dobytelskými

cíli a nepoužije své síly proti svobodě žádného lidu, chopí se zbraně pouze na obranu své volnosti a své nezávislosti, že válka, kterou je nucen vést, není válkou národa proti jinému národu, nýbrž spravedlivou obranou svobodného lidu proti nespravedlivé agresi ze strany jednoho krále; a poté, co posoudilo králův formální návrh a usneslo se na naléhavosti věci, vyhláší válku králi uherskému a českému.“

Rezoluce byla přijata 743 hlasy proti 7.

Válka byla vyhlášena „králi uherskému a českému“, neboť tato formulace přihlížela k tomu, že nový habsburský panovník František dosud nebyl korunován císařem římským, a shromáždění tím zároveň dávalo na vědomí, že nehodlá vést válku se všemi německými státy Svaté říše římské, nýbrž pouze s rakouským panovníkem.

Francouzská veřejnost očekávala konflikt již dlouho a zprávu o vyhlášení války přijala s klidem. Málokdo si uvědomoval nebo připouštěl, že armáda není na válku ani zdaleka připravena.

Všichni historikové 20. století bez rozdílu politických názorů připsali odpovědnost za válku s Rakouskem a Pruskem v roce 1792 téměř výhradně girondistům, avšak věc není tak jednoznačná a odpovědnost je nepochybně nutno rozložit na více subjektů a faktorů. V úvahu je nutno vzít vlažnost a slabost odporu k válce v jiných politických stranách či frakcích: dvojznačnou pozici dosud oslavovaného hrdiny revoluce La Fayettea a jeho stoupců i váhavost stoupců konstituční monarchie – feuillantů na pravici. Radikální levice byla názorově rozdělena: část jakobínů vedená Jacquesem Pierrem Brissotem byla pro válku, která měla exportovat revoluci, zároveň pomoci vyřešit ekonomické problémy a odhalit zrádné pikle královských manželů.

Robespierre byl zpočátku rovněž pro válku, ale pak si to rozmyslel, neboť válka podle něho byla vzhledem k ekonomickým problémům riskantní, pochopil také, že král spekuluje na porážku, a obával se předem i toho, že v případě vítězství by některý z populárních generálů pak mohl zatoužit po vojenské diktatuře. Jakmile však byla válka vyhlášena, začal ji bezvýhradně podporovat a podílet se na jejím vedení. K válce se rovněž přiklánělo veřejné mínění ovlivněné mýtem „rakouského komplotu“ a nenávisť k „Rakušance“ na trůně, stejně jako přetrvávající protirakouské nálady v důsledku válek 18. století a nově

i otevřené pobuřování a vyhrožování emigrantů hned za hranicemi země. Klíčovou úlohu sehrála i rakouská diplomacie svými zastrašovacími proklamacemi, po nichž sice nenásledovaly činy, ale které bylo možno snadno vykládat a prezentovat jako vážné ohrožení revoluce. Nehledě na válkychtivou náladu a silácké řeči pruského krále, disponujícího značnou vojenskou silou, s nímž jinak zdrženlivý Leopold II. nepřestával koordinovat své postoje. S nástupem Františka II. navíc veškerá rakouská zdrženlivost zmizela:

„Nastal čas postavit Francii před nutnost vykonat uložené nebo zahájit válku proti nám, nebo nám umožnit zahájit právem válku proti ní. Dal bych nicméně přednost tomu, aby se sama chopila iniciativy, aby tak mocnosti měly právo pokud možno dobýt území a oprávněně si je ponechat jako odškodnění za válečné výdaje...“

Toto manévrování a výhrůžky nakonec popuzovaly všechny vlastence a revolucionáře, kteří šmahem odmítali zahraniční vměšování do francouzských záležitostí a do nových způsobů, jimiž se tyto záležitosti řešily. Tehdy se také poprvé v článku Nicolase de Caritat, markýze de Condorcet v deníku *Chronique de Paris* objevil vzletný slogan: „Mír chýším, válku palácům.“

Odpovědnost za vyhlášení války tedy nenesla pouhá jedna skupina revolučních poslanců...

ARMÁDY ZNEPŘÁTELENÝCH MONARCHIÍ

Francouzská armáda se v posledních letech monarchie a při vypuknutí revoluce skládala z:

- královských gard (Maison militaire du Roi), zahrnujících královskou tělesnou stráž (Gardes du Corps = 4 kompanie) a další palácové stráže a osobní gardy mužských příslušníků královské rodiny, v celkovém počtu 10 000 mužů, z toho 3 500 mužů jezdeckva – tyto počty byly z úsporných důvodů těsně před revolucí sníženy;
- 104 regimentů řadové pěchoty (z toho 23 cizineckých = 11 švýcarských, 8 německých, 3 irské, 1 lutyšský); od roku 1776 se každý regiment skládal ze 2 batalionů čítajících 4 kompanie fyzilírů a 1 kompanii granátníků (1. batalion) resp. myslivců (2. batalion); kompanii tvořilo 65 fyzilírů se 4 důstojníky, resp. 52 granátníků či myslivců se 3 důstojníky. Regiment byl přitom jednotkou organizační a správní, v boji byl taktickou jednotkou batalion;
- 12 batalionů lehké pěchoty;
- 13 regimentů teritoriálního vojska (milice – zůstávaly v posádkách ve svých provinciích a v případě války se jimi doplňovaly ztráty);
- 25 regimentů řadového jezdeckva, od roku 1788 tvořily každý regiment 3 eskadrony o 150 mužích, celkem spolu s důstojníky a dalšími příslušníky dosahoval početní stav regimentu 516 mužů (z toho 24 pěších). Armáda monarchie v 18. století neměla kyrysníky (kromě jediného regimentu, jemuž byl ponechán alespoň plastron = přední kyrys) – ti zmizeli koncem 17. stol. a byli oficiálně obnoveni až v roce 1801;
- 18 regimentů dragounů;
- 6 regimentů husarů;
- 12 regimentů jízdních myslivců;
- královského dělostřeleckého sboru = 7 dělostřeleckých regimentů + 6 kompanií minérů + 9 kompanií dělníků a řemeslníků rozmístěných v arzenálech a na stavbách;
- královského ženijního sboru;

- sboru pobřežního dělostřelectva;
- 33 kompanií vojenských soudů – jakési vojenské, soudní a pořádkové policie, které netvořily součást řadové armády, ale přesto podléhaly státnímu tajemníkovi pro válku;
- kompanií přidělených invalidovně, vojenským školám, hřebčinům apod.;
- koloniálních jednotek podléhajících státnímu tajemníkovi pro námořnictvo.

Králi byl ve vojenských záležitostech k ruce státní tajemník pro válku a zároveň předseda 11členné válečné rady jako poradního orgánu ministra války, zaměřené hlavně na organizaci a interní záležitosti armády. Vlastní velení tvořila generalita složená z:

- 11 maršálů;
- 196 generálporučíků (což je až moderní termín pro *lieutenant général*, který znamenal původně „zástupce vrchního velitele“);
- 770 polních maršálků (*maréchal de camp*, tj. ekvivalent dnešního generálmajora);
- 113 brigádýrů pěchoty (*brigadier des armées*, hodnost mezi plukovníkem a polním maršálkem – generálmajorem, dnes brigádní generál);
- 17 brigádýrů řadového jezdeckta;
- neznámého počtu brigádýrů husarů, dragounů a jízdních myslivců.

Tabulkově měla mít tato armáda mírový stav 305 156 mužů (1787), válečný stav 332 333 muže a maximální válečný stav 359 567 mužů. Někteří historikové hovoří o teoretickém počtu „jen“ 303 000 mužů, ovšem skutečnost v roce 1784 činila pouhých cca 163 000 mužů, z toho sotva 155 000 použitelných v boji.

Tato armáda pohltila každoročně 124 650 000 livrů (1784) z celkových 600 milionů státních výdajů – z těchto 124 milionů se více než 46 milionů utratilo na apanáže a benefity důstojníků, jichž bylo celkem 36 000, kdežto na všechny prosté vojáky, poddůstojníky, výzbroj a výstroj, vojenský materiál a infrastrukturu vyšlo malinko přes 44 milionů! Je zbytečné dodávat, že drtivou většinu důstojnického

sboru tvořili šlechtici, ani mezi nimi však nepanovala rovnost. Vyšší posty byly vyhrazeny staré a vysoké šlechtě, drobný nebo čerstvě nobilitovaný šlechtic to mohl dotáhnout nejvýše na kapitána. Propastně rozdílné byly i důstojnické platy: podporučík 540 livrů ročně, maršál bohatě přes 100 000... Prostý voják přitom musel vyžít za pět až šest sous denně, tj. něco mezi 90 a 100 livry ročně.

Na detailní popis uniforem, výzbroje a taktiky zde není místo, pouze tolik, že se nijak nelišily od ostatních evropských armád. Standardní zbraň byla pěchotní křesadlová puška s tulejovým bodákem, dnes označovaná jako vzor 1777, a její kratší modifikace pro jezdecktvo, které bylo vyzbrojeno i párem pistolí a hlavně šavlí: řadové jezdecktvo a dragouni měli šavli rovnou – palaš, lehké jezdecktvo zakřivenou. Puška vz. 1777 vážila 4,6 kg, byla dlouhá 153 cm a ráži měla 17,5 mm, maximální dostřel 1000 m, užitečný dostřel 250 m – na tuto vzdálenost střela pronikla 4,6 cm do jedlového dřeva, cvičený pěšák vypálil tři rány za minutu. Tulejový bodák měl čepel 38 cm dlouhou.

Francouzská armáda druhé poloviny 18. století

Ani oblečení a výstroj se nelišily od ostatních armád, základní barvou uniforem řadové pěchoty byla bílá s rovněž bílým řemením a regimenty se od sebe odlišovaly jako všude jinde barvou límců, lemů a klop kabátců. Kabátce královské gardy a řadového jezdecktva byly převážně modré a jinak u ostatních druhů vojsk panovala tehdejší všeobecně rozšířená pestrost uniforem. Námořnická uniforma byla standardně modro-červená.

Za zmínku stojí francouzské vyspělé dělostřelectvo – špičkový dělostřelecký park se schopnými kádry i teoreticky propracované

použití dělostřelectva, vzešlé z reformy Jean-Baptisty Vaquetta de Gribeauvala.

Celá armáda byla jako všechny tehdejší armády žoldnéřská, vstoupalo se do ní dobrovolně nebo známými verbířskými metodami, což však nedostačovalo potřebám a což tedy vysvětluje i relativně vysoký počet cizinců ve francouzské armádě. Jen o odvedení k teritoriálním regimentům se losovalo, což bylo mezi lidem značně nepopulární díky četným osvobozením od losování nebo možnosti koupit za sebe náhradníka. Tyto odvody losem tak postihovaly jen nejhudší vrstvy, což ohrožovalo zejména zemědělskou produkci a nejpotřebnějším rodinám bralo živitele.

Všechny regimenty pěchoty, jezdeckta a dělostřelectva byly pojmenovány podle svých titulárních plukovníků, tj. majitelů, nebo podle provincie, v níž byly posádkou nebo z ní pocházely. Nařízením z 1. 1. 1791 o reorganizaci armády byly tyto názvy zrušeny a nahrazeny pořadovým číslem a celá armáda byla reorganizována a doplněna začleněním zrušených královských gard do pravidelného vojska, jakož i vytvořením několika nových regimentů a batalionů. Současně byly zrušeny i kompanie vojenských soudů, které byly reorganizovány pod obnoveným názvem gendarmerie – žandarmerie čili četnictvo.

Jestliže předrevoluční Francie měla i vynikajícího teoretika taktiky v osobě nedoceněného generála hraběte Jacquese Antoina Hippolyta de Guibert, chyběli jí alespoň trochu schopní stratégové a o štábní práci se dalo těžko mluvit. Jediný schopný francouzský vojevůdce 18. století maršál Maurice de Saxe zemřel již roku 1750 a navíc byl dnešní terminologií imigrant... Dalo by se tedy zjednodušeně shrnout, že francouzská armáda byla dobrým nástrojem, avšak špatně ovládaným.

V armádě monarchie byla rovněž zavedena disciplína podle pruského vzoru, byly hojně užívány fyzické tresty, brutalita velitelů a šikana byly spíše pravidlem než výjimkou a důstojník byl i v míru pánem nad životem a smrtí vojáka. Toto zacházení naladilo ihned na začátku revoluce takřka veškeré mužstvo proti monarchii, stejně jako se na stranu revoluce postavila většina nižších důstojníků dosud bez vyhlídky na povýšení, zatímco vyšší důstojníci houfně opouštěli armádu – dobrovolně i nedobrovolně, z toho cca 50 % z politických důvodů.

K červnu 1791 tak odešlo 2 900 důstojníků, v dubnu 1792 dalších 3 800 a několik stovek i vzápětí po vyhlášení války. Odcházel průběžně i dále, až nakonec v srpnu 1792 chyběly 72 % důstojnického sboru, z toho dvě třetiny emigrovaly a přešly k nepříteli. Velení se tak zcela rozložilo.

Převládajícím postojem revolucionářů i lidu k celé armádě přitom byla nedůvěra – viděli v ní obecně nástroj despotismu a levicová propaganda záhy zcela rozvrátila disciplínu agitací k insubordinaci jakožto vrcholnému projevu svobody a ke sdružování vojáků v politických klubech. Docházelo k dezercím i celých regimentů a ke vzpourám. V říjnu 1791 takto chybělo cca 30 000 mužů a posléze se celkový počet armády snížil až na cca 80 000 mužů! Životní podmínky vojáků se však v té době zlepšily, hned v roce 1789 byl například zrušen trest smrti v armádě.

Odchody a emigrace vyšších důstojníků paradoxně armádě svým způsobem do budoucna prospěly, neboť ji zbavily mnoha zkorumpovaných velitelů. Okamžitá kvalitní náhrada za ně ovšem nebyla – na jejich místa nastupovali jednak dosavadní řadoví poddůstojníci, sice zkušení vojáci, avšak bez patřičného vzdělání a velitelské průpravy, jednak nově nastoupivší poddůstojníci a důstojníci Národní gardy, pouze s elementárním výcvikem, ale zapálení vlastenci, navíc povzbuzení možností kariérního postupu. Zdaleka ne všichni se na svých místech osvědčovali, neboť samotné vlastenectví a revoluční elán (který mnohdy přecházel do pusté demagogie) bez výcviku a teoretické přípravy nemohly stačit v boji s profesionálními armádami. Národní shromáždění se totiž dopustilo vážné chyby, když rozpustilo stávající teritoriální vojska, která byla alespoň částečně vycvičená a z nichž mohly celé regimenty rovnou nastupovat k bojovým jednotkám, a nahradilo je povoláváním čerstvých dobrovolníků z civilu.

Současně v červnu až srpnu 1791 vydalo instrukce k zahájení výcviku 300 000 mužů občanské Národní gardy jako armádní zálohy, avšak v praxi nešlo do důsledků – zanedbalo faktické sestavování batalionů, spokojilo se mnohdy s pouhou tvorbou jejich seznamů, zanedbalo jejich jednotnou výstroj i výzbroj a neposílalo je cvičit k řadovým regimentům, kde jedině se během půl roku mohly něco pořádného naučit.

Národní garda, vytvářena spontánně od prvních revolučních dnů, byla totiž určena hlavně k udržování pořádku a bezpečnosti ve své obci či ve svém městě a okrese. Neměla ani celostátní velení a v případě nasazení jejích kompanií a batalionů v řadách pravidelné armády jí měli velet armádní důstojníci. Rozumní vojenští činitelé přitom její bojové nasazení proti vnějšímu nepříteli ani nedoporučovali.

Problémem bylo i to, že dobrovolníci se zpočátku měli vystrojit a vybavit na své útraty, což předem vylučovalo ty nejchudší nadšence a vysvětluje to i často zobrazované polocivilní oblečení mnoha dobrovolníků v první linii. Až o něco později byly jejich vystrojováním pověřeny okresní úřady. Plánovaných 300 000 mužů se tak ani zdaleka nedosáhlo, nastoupilo jich jen cca 100 000. Další vývoj přitom ukázal, že tato první vlna dobrovolníků byla oproti následujícím dvěma vlnám vcelku nejvlastenečtější a nejkvalitnější i co do fyzické kondice. Tito dobrovolníci však zároveň rozvraceli kázeň i důvěru, neboť kromě politikaření a nesmyslné zásady odmítání poslušnosti ve jménu svobody pokládali dosavadní řadové důstojníky a priori za podezřelé, ne-li přímo nepřátele revoluce. Kromě toho mohli posílit hlavně pěchotu, méně již jezdeckvo, jehož výcvik je mnohem delší a náročnější. Francouzské předrevoluční jezdeckvo si přitom kvalitou nijak nezadalo s jezdeckvem ostatních armád, ale velení je nedokázalo účinně nasazovat a kromě toho v něm sloužilo nejvíc šlechticů, jejichž odchody tedy jezdeckvo početně značně oslabily.

Dělostřelectva a technického vojska, do nichž se šlechtici nikdy zvláště nehrnuli, se dezerce důstojníků naopak prakticky nedotkly.

Pokud jde o hojně zmiňovaný fakt, že dobrovolnické bataliony si volily své důstojníky i poddůstojníky od podplukovníka po kaprála, upřesněme, že nemohl být zvolen kdokoli: kandidáty mohli být jen poddůstojníci či důstojníci s hodností o stupeň nižší než hodnost, do jaké se volilo, a se zvoleným kandidátem museli souhlasit i ostatní stávající důstojníci či poddůstojníci v této hodnosti. Tento systém zároveň do značné míry předurčoval ke kandidatuře především bývalé příslušníky teritoriálního vojska nebo stávající příslušníky Národní gardy, kteří již jakýs takýs výcvik měli. Do války tak vstupovala královská armáda, posílená o 83 dobrovolnických batalionů, pod velením královských generálů a důstojníků.

S dobrovolníky a národními gardisty se současně začala do armády zavádět nová základní barva uniforem této nové pěchoty – modrá v kombinaci s červenou, uctivě napodobující uniformu jednotek francouzských gard, rozpuštěných 31. 8. 1789 jako neloyalních k monarchii, a barvy města Paříže.

Právě masový nástup dobrovolníků do armády, zatím ještě monarchické, a vpravdě lidové hnutí na obranu vlasti byly v novověkých vojenských dějinách převratným jevem. Vojenská služba přestala být privilegiem a povoláním, každý občan měl nyní právo ba přímo morální povinnost stát se vojákem. V roce 1791 šlo v převážné většině o dobrovolníky z měst, zejména z řad maloburžoazie: řemeslníky, drobné obchodníčky apod. Poprvé po staletích se formovala armáda dobrovolníků – svobodných občanů z různých společenských vrstev, lidová armáda na obranu lidu. Šlo o první evropskou armádu založenou na zásadě svobody myšlení, sdíleného osudu, na obranu celého národa a nikoli pouze panovnického trůnu.

Výnos o náboru a nasazení těchto dobrovolníků přitom obsahoval mimo jiné i nešťastné omezení, které sice reflektovalo tehdejší způsob válčení, avšak později způsobilo nemálo problémů: „Všichni občané nastoupivší do dobrovolnických národních gard budou moci na konci každého tažení svobodně odejít, pokud to dva měsíce předem oznámí kapitánovi své kompanie, aby bylo možno je nahradit... Konec tažení je stanoven na 1. prosince každého roku.“ Ne každý dobrovolník byl ovšem schopen snášet tvrdý vojenský život v poli, docházelo proto běžně k dezercím i bez ohledu na tento výnos, takže byly opět zavedeny disciplinární tresty protichůdné počátečním zásadám.

Uvedený útržkovitý a nutně povrchní nástin stavu francouzské armády platí pochopitelně jen pro zárodečné a počáteční období revolučních válek – období horečného hledání a improvizací. Národní shromáždění totiž v té době mimo jiné ještě nevyřešilo zásadní vnitropolitickou otázku, o níž debatovalo již druhým rokem, jejíž vrcholnou důležitost si uvědomovalo a kterou si klade každý nemonarchický režim: jak sladit povinnost obrany země s občanskými svobodami a rozhodnout, koho a z jakého titulu může/musí stát povolát do zbraně. Pro odpůrce již tehdy navrhované všeobecné branné povinnosti byla

povinná vojenská služba vrcholem despotismu a absolutní negací svobody, kdežto její zastánci argumentovali, že hájit vlast je přímo povinností každého občana a že svoboda není otázkou řešitelnou pouze v rovině jedince, nýbrž politickým problémem úzce spojeným s existencí nové, dostatečně silné veřejné moci.

Na nepřátelské straně se žádné podobné debaty nevedly.

Pruská armáda po smrti Fridricha II. (1786) byla současníky považována za nejlepší v Evropě. Král zvyšoval její bojeschopnost četnými a nebývale rozsáhlými vojenskými cvičeními v době míru, jimiž se zdokonaloval zejména vyšší velitelský sbor. V armádě však vládl železný a zkostnatělý systém povyšování na uvolněné místo podle délky služebních let, takže nebyli povyšováni ani zdaleka ti nejschopnější. Důstojnické posty byly zároveň vyhrazeny jako jinde šlechtě – zde ani osvícený Fridrich nedělal výjimky. Vojenský teoretik a historik Antoine-Henri Jomini k pruskému aristokratickému důstojnickému sboru však později poznamenal: „... ovšem kdo si před jméno připsal šlechtické von, nebyl povinen prokazovat čtyři generace urozených předků, a já osobně jsem znal nejednoho pruského důstojníka, který by byl ve velkých rozpacích, kdyby měl prokázat jednu jedinou.“

Dále přežíval i systém kupování hodností a celých regimentů, takže povyšování se dosahovalo těžko, každé povýšení musel navíc schválit soukromý majitel regimentu a velitelský sbor tak stárl. Výjimku tvořily jen tzv. technické zbraně, hlavně dělostřelectvo, neboť podléhaly přímo králi, vyžadovaly solidní technické a matematické znalosti, a jelikož dělostřelectvo bojovalo na dálku a ženisté prakticky vůbec ne, neskýtaly příliš možností k odměňování a vyznamenání za hrdinství. Šlechta tudíž službou u dělostřelectva a ženistů pohrdala a vyhýbala se jí, takže v nich na důstojnických postech sloužili hlavně neurození nebo drobná šlechta.

Pruskou armádu řídila válečná rada (Kriegsoberkollegium), teoreticky na čele s králem. Měla na starosti vše kromě plánování operací a po Fridrichově smrti se v podstatě stala konzervativní brzdou vývoje.

Pruská armáda bojovala lineární taktikou, typickou pro celé 18. století, jejímž mistrem Fridrich II. bezesporu byl. Poskytovala

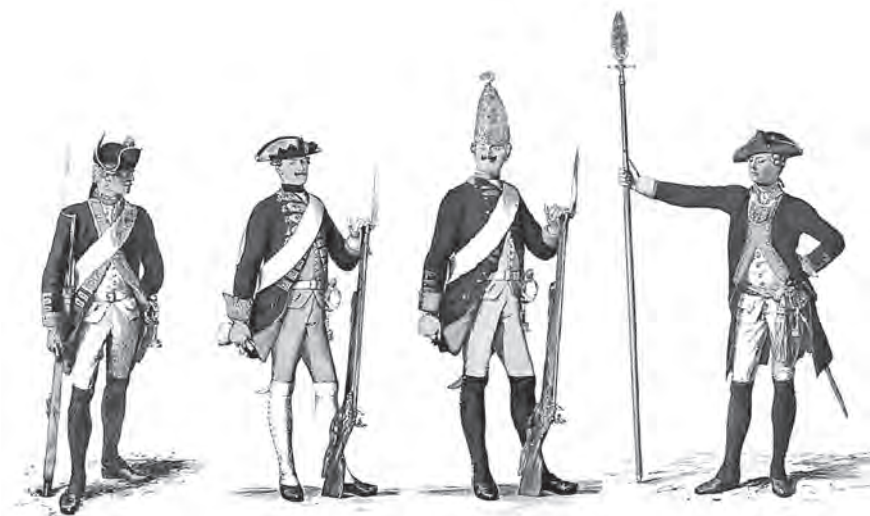
nejlepší podmínky pro palbu salvou, jednotky seřazené do lineární formace však byly málo pohyblivé a zranitelné útoky jízdy. Vojsko se před bitvou rozvinulo do dvou až tří sledů, z nichž každý se skládal ze tří až šesti řad. Nejčastěji měl sled tři řady, které stály asi půl metru od sebe, vojáci v nich byli vedle sebe poměrně blízko, ale jen natolik, aby měli dostatek místa na nabíjení zbraně. Nejsouvislejší byl první sled, zatímco další měly zaplnit mezery, vysunout se na křídla nebo chránit tyl. Vzdálenost mezi jednotlivými sledy činila 150 až 300 kroků. V centru bojové sestavy byla pěchota, na křídlech jízda. Boj se začínal zpravidla dělostřeleckou přípravou. Pěchota postupovala v dlouhých řadách rovnoměrným krokem proti nepříteli. Když se dostala na účinný dostřel, na povel spustily palbu celé bataliony nebo kompanie – nejdříve střílely liché kompanie, potom je na rozkaz vystřídalý sudé kompanie a vše se opakovalo. Takto se palba prolínala podél celé útočné linie. Pěší bataliony při útoku stále vyrovnávaly řady a udržovaly krok, voják nesměl postup narušit, ani když se mu pod nohy přikutálem granát. Tato strnulost sice umožňovala zachovat bojovou sestavu, zpomalovala však její pohyb a vázala ji na rovný nečlenitý terén. Když se pěchota přiblížila k nepříteli, podnikla bodákový útok. K němu však docházelo zřídka, neboť bránící se strana často zvolila raději ústup, protože boj zblízka měl za následek velké ztráty, které představovaly ekonomickou zátěž. I když rozpadlá linie vystavovala dotyčnou poraženou armádu zkáze, vítězná pěchota obvykle nepřítel nepronásledovala, protože by tím rovněž narušila vlastní sestavu a vystavila by se protiútoky protivníkovy jízdy (a velitelé se obávali dezercí). Boj tedy na rozdíl od minulosti rozhodla účinnost a síla palby, nikoli boj zblízka.

Aplikace lineární taktiky vyžadovala dokonalou koordinaci a především dlouhý výcvik jednotlivých vojáků. O pověstném fridrichovském drilu není třeba se rozepisovat, jeho důsledkem byla slepá poslušnost v řadách, které nepropadaly panice ani v silné palbě. Tato železná kázeň dokázala otrást morálkou nepřítel, který byl zaskočen i uměním pruské pěchoty střílet za pochodu – rychlost pruské palby byla bezkonkurenční.

Odvodní systém se oproti minulosti a jiným monarchiím nijak neměnil, byl nadále směsí dobrovolnosti a verbířské zdatnosti. Země

byla rozdělena na okresy, v nichž jednotlivé regimenty sídlily a z nichž se doplňovaly. Pruský systém popsal současník – francouzský markýz Honoré de Mirabeau (1788):

„Jakmile se narodí dítě mužského pohlaví, pastor, který je křtí, je povinen oznámit to rychtáři či jinému královskému úředníku a dítě je zapsáno do vojenského soupisu. Rodiče za ně odpovídají až do pohlavní dospělosti, která se v protestantském Německu shoduje s obřadem přijímání. Ihned po tomto obřadu skládá mladík vojenskou přísahu a od té chvíle je vojákem.

Pruská pěchota druhé poloviny 18. století

Pokud opustí zemi, proviní se dezercí a je podle toho potrestán, ovšem mírněji; pokud se nevrátí, jeho majetek je zabaven ve prospěch pokladny válečných invalidů. Rodiče musí prokázat, že se na synově útěku nijak nepodíleli, pak je jim majetek ponechán až do konce jejich života a teprve tehdy je zabaven dědický podíl dezertéra. Velitelé regimentů čas od času provedou inspekci okresu a ověří počet mladých mužů v něm žijících, jejich věk, výšku a zdatnost. Dále každoročně s blížící se dobou vojenského cvičení objedná okres některý vyšší důstojník a odvede muže, které potřebuje. Nepočíná si však přitom svévolně. Může vybírat muže pouze v přítomnosti zástupce veřejné správy, který

mu zabrání odvést mladé muže, bez nichž se neobejde výroba nebo zemědělství, stejně jako syny vdov, ženaté, otce rodin atd...“

Pěchotu, oblečenou téměř výhradně do modrých kabátců, tvořilo:

- 55 regimentů po 3 batalionech = 1 granátnický a 2 mušketýrské, tj. střelecké; batalion se skládal ze 4 kompanií po 160 mužích (bez důstojníků);
- 21 batalionů lehké pěchoty čili fyzilírů.

Jezdeckto tvořilo:

- 1 regiment tělesné stráže = 3 eskadrony;
- 12 regimentů kyrysníků po 5 eskadronách;
- 2 regimenty dragounů po 10 eskadronách
- 10 regimentů dragounů po 5 eskadronách
- 10 regimentů husarů po 10 eskadronách

Dělostřelectvo i ženijní sbor byly na vysoké úrovni a dobře organizované, pruská armáda jako jedna z mála měla i jízdní dělostřelectvo.

Úkolem regimentového dělostřelectva byla palebná podpora pěchoty. Jelikož každý regiment měl pouze dvě děla, šlo spíše o morální podporu.

U pěšího dělostřelectva v síle čtyř regimentů po 10 kompaniích čili bateriích se každá baterie skládala z šesti dvanáctiliberek a dvou desetilibrových houfnic, které obsluhovalo celkem 101 mužů včetně čtyř důstojníků, osmi poddůstojníků, 25 mužů trénu a dvou tamborů. I toto dělostřelectvo však bylo přidělováno po částech vyšším svazkům jako palebná podpora, nebojovalo soustředěně a žádná dělostřelecká záloha neexistovala.

Úkolem jízdního dělostřelectva byla obdobně podpora jezdeckta v přípravě útoku i v obraně, za tím účelem se střílelo hlavně kartáči. Celá obsluha a trén byli jízdní a určitou zvláštností bylo, že děla při útoku zaujímal postavení cca 50 metrů před jízdní sestavou, v obraně pak za prvním sledem.

Pruská armáda měla i 13 kompanií pevnostního dělostřelectva, rozmístěných v hlavních pevnostech.

Pruská pěchota celkem čítala odhadem 120 000 mužů, jezdeckto 35 000, dělostřelectvo 7–8 000 mužů (objevuje se i celkové číslo

193 000). Z toho téměř třetinu tvořili cizinci z jiných německých států, neboť prušti verbíři putovali a rekrutovali po celé říši i po Holštýnsku.

Tuto armádu muselo živit pouhých 6–7 milionů obyvatel! Na udržování armády a na službě státu se musely podílet všechny složky společnosti: šlechta vojsku velela, buržoazie ho živila, rolnictvo ho tvořilo, takže podle ministra Friedricha von Schrötter „Prusko nebylo zemí, která má armádu, nýbrž armádou, která má zemi“. Aby Fridrich II. snížil zátěž obyvatelstva na udržování této relativně obrovské armády, udílel vojákům v mírové době množství dlouhých dovolených, aby se mohli věnovat řemeslu nebo zemědělství, a udržoval pouze minimální mírové početní stavy vojska.

Pruskou generalitu v roce 1790 tvořili:

- 1 feldmaršál
- 3 generálové pěchoty
- 16 generálporučíků pěchoty
- 41 generálmajor pěchoty
- 7 generálporučíků jezdeckta
- 27 generálmajorů jezdeckta.

Pruská armáda však po Fridrichově smrti jako celek ustrnula ve vývoji, mnozí její nejlepší muži padli v sedmileté válce nebo odešli do starobního důchodu. Průměrný věk generálů dosahoval 65 až 70 let, žili ze své někdejší slávy, považovali se za neporazitelné a odmítali se zabývat jakýmikoli novějšími trendy, například porážkami, které utrpěla lineární taktika za oceánem ve válce za americkou nezávislost. Kromě toho Fridrichovy teorie zčásti nepochopili, když chtěli na bojišti aplikovat výhradně jeho matematické modely: zatímco Fridrich je aplikoval, aby obchvátil a rozdrtil nepřítele dříve, než zaujme pozice, tito jeho následovníci čekali, až nepřítel pozice zaujme a pak teprve začínali manévrovat po Fridrichově vzoru. Jeho agresivita (viz třeba jeho směrnicí, že velitel, který bude napaden dříve, než sám zaútočí, bude degradován) se tak z pruské taktiky a strategie postupně vytratila.

Rakouská armáda se v celku neřídila pruským vzorem. Po ostudných porážkách ve 40. letech a v Sedmileté válce získala zpět trochu

sebedůvěry pozdějšími občasnými vítězstvími a čerstvým vítězstvím nad Turky pod slavným Laudonem.

Systém odvodů se ovšem od pruské ani jiné armády nijak nelišil. V mírových dobách se zakládal na postačujícím náboru dobrovolníků, v čase války se odváděli všichni potřební muži bez ohledu na hospodářskou činnost a rodinný stav, přičemž každá provincie či každý kraj doplňovaly zvlášť určený konkrétní regiment. Všechny regimenty měly jako leckde jinde i své titulární majitele, podle nichž se nazývaly. Provincie sousedící s tradičně nepřátelským Tureckem byly organizovány zcela vojensky – podobně jako v Prusku tam byl každý mužský obyvatel vojákem prakticky již od dětství. Jelikož se tamní muži museli po celý život bránit tureckým nájezdům, hodili se hlavně ke službě u lehké pěchoty – hraničářů a u lehkého jezdeckva.

V rakouské armádě se postupovalo a povyšovalo v zásadě podle služebních let, a i když vysoké hodnosti a posty byly přednostně vyhrazeny šlechtě, šlechtictví nakonec nebylo nezbytnou podmínkou služebního postupu – hodnosti polního podmaršála tak dosáhlo i několik původně neurozených a někteří příslušníci chudé a nízké šlechty to dotáhli až na polního maršála (např. Andrej/Andreas Hadik nebo Ernst G. Laudon). Nobilitaci resp. vyšší šlechtické tituly získali právě svými vojenskými zásluhami.

Velení armády čili generální štáb bylo celkově vzdělané a nechyběli v něm talentovaní generálové, současníci mu však vytýkali na jedné straně neurčitost strategických koncepcí a na druhé straně značné pedantství, snahu redukovat válku na množství předem propočítaných kombinací a předepisovat do detailu jednání důstojníků v jakékoli situaci. Zároveň byli ve vysokém velení zastánci obezřetného až pasivního, ne-li přímo pozicičního vedení války, jímž se v předchozích letech vyznačoval zejména maršál Leopold Daun, takže jinak vyspělá rakouská armáda by měla problémy s nepřítelem, který by zastával a rezolutně uplatňoval ofenzivní koncepcce (což se také později zřetelně ukázalo).

Rakouskou armádu v předvečer revolučních válek tvořilo v základě:

- 41 regimentů tzv. německé pěchoty po 3 batalionech
- 11 regimentů uherské pěchoty po 2 nebo 3 batalionech
- 22 hraničářských regimentů po 2 nebo 3 batalionech
- 5 valonských regimentů po 3 batalionech

- 2 italské regimenty po 3 batalionech
- 11 regimentů těžkého jezdeckva po 6 eskadronách
- 7 dragounských regimentů po 6 eskadronách
- 6 švališérských regimentů po 6 eskadronách
- 9 husarských regimentů po 8 eskadronách
- 1 hulánský regiment o 8 eskadronách.

Složení rakouské armády bylo jinak velmi pestré, kromě shora uvedených základních pěších a jezdeckých formací v ní resp. vedle ní existovalo mnoho dalších ozbrojených složek, buď stálých, nebo účelově vytvářených pro dobu války a podléhajících armádnímu velení:

- stálé posádky čili garnizonní regimenty
- štábní pěchota zřízovaná pro válečné účely
- dělostřelectvo polní a posádkové–garnizonní
- technická vojska: minéři, sapéři, inženýři, pontonýři, pionýři (ti byli zřízováni až pro dobu války). K technickým vojskům byl zařazen i hraničářský čajkistický batalion: původně šlo o zvláštní jednotku říčního loďstva (nazvanou podle typu lodí, které používala – tzv. čajky), později se podílela na stavbách mostů
- vozatajstvo
- zdravotní služba a invalidovny
- duchovní správa
- dobrovolnické formace
- námezdné formace (zapůjčené panovníky některých německých zemí)
- vojenské školy
- dezertérské (později vojenské hraniční) kordony
- vojenský policejní strážní sbor
- ozbrojené měšťanské sbory = měšťanské milice.

Kabátce pěchoty byly bílé nebo světle šedé, dělostřelectvo bylo oblečeno do hnědých. Pěchota byla řádně vycvičená a disciplinovaná, chyběla jí však určitá živost a prudkost v nasazení, kavalerie byla přímo skvělá, co do výcviku se vyrovnala pruské a v jiných ohledech ji dokonce předčila. V průběhu let se zdokonalilo i dělostřelectvo a ženijní služba, i když dělostřelecký park se kvalitou nevyrovnal

francouzskému – výkonné těžší dělostřelectvo bylo příliš těžké a batalionní tříliberky byly naopak příliš lehké a málo účinné.

Rakouská armáda druhé poloviny 18. století

Rakouské pěší bataliony byly početně neobyčejně silné, i se zálohami čítaly až 1 200 mužů. Celkové počty rakouské armády tak mohly teoreticky dosáhnout 240 000 mužů pěchoty, 35 000 mužů jezdeckva a 10 000 mužů dělostřelectva, avšak nedávná válka o bavorské dědictví („bramborová válka“) a hlavně čerstvá válka s Tureckem, během níž ve vojsku řádily nemoci, ji připravily až o třetinu početní síly.

VLAST JE V NEBEZPEČÍ!

Francie postavila do pole k hranicím čtyři armády:

- Severní armádu v počtu 40 000 pěších a 8 000 jezdců s operační zónou od pobřeží až k Maase (Meuse) pod velením hrdiny války za americkou nezávislost, maršála Jean-Baptista Donatiena de Vimour de Rochambeau, na další válku již dosti starého (66 let) a fyzicky sešlého, nadto vedoucího neustálé spory s tehdejšími ministrem války Dumouriezem. Rochambeau také již 15. 5. 1792 podal demisi, vystoupil z aktivní služby a odebral se na své statky;
- Střední armádu v počtu 45 000 pěších a 7 000 jezdců s operační zónou od Maasy po Vogézy (Vosges), jíž velel jiný hrdina Ameriky Gilbert du Motier, markýz de La Fayette. Tento zastánce demokracie podle amerického vzoru byl za Francouzské revoluce ve skutečnosti stoupencem monarchie: po králově zatčení ve Varennes nechal na pařížském Martově poli střilet do demonstrantů požadujících královu demisi;
- Rýnskou armádu v počtu 35 000 pěších a 8 000 jezdců s úkolem strážet Rýn od švýcarské hranice po Lautenburg pod maršálem Nicolasem baronem de Luckner, zkušeným válečníkem, ale holdujícím alkoholu a na válku již starým (70 let). Luckner vzápětí převzal i Severní armádu po Rochambeauově odchodu;
- Jižní armádu v počtu necelých 40 000 mužů od předhůří Alp přes Provence až po Pyreneje pod generálem Anne-Pierrem de Montesquiou-Fezensac (dále zkráceně Montesquiou). Tato armáda však nevytáhla do pole a prakticky celá zůstala v posádkách, neboť v té době se Francie žádného útoku z jihu neobávala.

Ke shora uvedeným i mnoha dalším počtům všech armád a bojujících je nutno podotknout, že se po celou dobu válek průběžně měnily, a zejména pro první období válek se prameny v tomto ohledu různí. Mnohá dále uváděná čísla jsou tak jen jednou z možných variant.

Nepřátelské akce byly zahájeny na severu, neboť Francie hodlala využít tradičního nepřátelství Belgičanů k rakouské nadvládě,

a právě v Belgii čili v tehdejší (od roku 1713) tzv. Rakouském Nizozemí tedy začít šířit revoluční myšlenky, které se tam mohly setkat s kladnou odezvou.

Strategickým záměrem tudíž bylo vyslat Rochambeauovu armádu na Mons a Tournai, čímž měla zleva krýt hlavní ofenzivu La Fayettea údolím Maasy přes Namur a Lutych. Belgii bránilo asi 40 000 Rakušanů pod velením vévody Albrechta von Sachsen-Teschen (Sasko-Těšínského), rozdělených rovněž na tři části – pravé křídlo od moře k Tournai, hlavní síly kolem Leuze a nejslabší levé křídlo u Monsu – vše v rámci trojsledového kordonu pevností a posádek, který byl již v první polovině 18. století vytvořen u hranic s Francií.

Rochambeau rozdělil svoji armádu na tři sbory, první (Armand-Louis de Gontaut-Biron) vyslal k Monsu, druhý (Theobald Dillon) k Tournai a třetí (Jacques de Carles) k Furnes.

Všechny tři sbory se hnuly vpřed 28. dubna.

Již druhého dne se dva Bironovy dragounské regimenty, tvořící předvoj před Monsem, daly při první srážce na útěk s křikem: „Zrada! Zachraň se, kdo můžeš!“ a vřítily se mezi další Bironovy jednotky, které rovněž propadly panice a bez boje utekly.

Dillonovu kolonu na pochodu k Tournai potkalo u Marquain téhož dne prakticky totéž, vojáci se mu splašili už po krátké rakouské dělostřelbě, která ani nikoho z nich nezasáhla – celá kolona se dala na útěk a na ústupu v Lille zuřící vojáci navíc svého velitele zabili jako domnělého zrádce.

Osamocená třetí kolona se také dala na ústup, aniž nepřítel vůbec spatřila.

Když Severní armádu převzal Luckner, postoupil do Belgie ke Kortrijku, ale vzápětí se po protiútoky rakouského generála valonského původu François Sébastien de Croix de Clerfayt rychle stáhl k Lille a Valenciennes. Luckner později v červenci 1792 opustil velení a odjel do Paříže podpořit Ludvíka XVI.

Střední armáda měla vést rozhodující útok, měla na to i poměrně kvalitní jednotky. Vůbec nic však nedokázala vinou La Fayetteových hrubých chyb.

Markýz umístil svůj předvoj v počtu 3 000 mužů před Monsem, blíže rakouským hlavním silám než své vlastní pozici. Rakušané

jednoho rána podnikli rychlý výpad a Francouze zahnali dříve, než se La Fayette o boji vůbec dozvěděl.

O několik dní později se dopustil stejného omylu: s hlavními silami se stáhl k Maubeuge a svůj předvoj opět ponechal příliš daleko vpředu. Rakušané podnikli noční výpad z Monsu, francouzskému předvoji natloukli a stáhli se až před protiútokem.

La Fayette posléze pod dojmem debaklu Birona a Dillona zastavil všechny akce, 17. 6. 1792 armádu opustil a odjel do Paříže, kde se postavil na obranu Ludvíka XVI., a dokonce se pokusil o cosi jako státní převrat.

Vévoda Sasko-Těšínský

Tehdejší vysocí velitelé a zbylí důstojníci tedy zjevně nebyli těmi správnými obránci revoluce, jejich postoje zavdávaly podnět k pochybnostem, vojáci a zejména dobrovolníci již skoro všem svým velitelům v poli přestali důvěřovat.

Rakušané naštěstí nevyužili situace a nepokusili se postoupit do Flander – čekali na vstup Prusů do boje a zarazily je i ruské

manévry v Polsku. Celá prusko-rakouská koalice vůbec postupovala proti Francii váhavě, neměla komplexní plán. Kam až postoupit a co tam dělat? Obnovit postavení krále, kterého valná část země nechce? Jak toho docílit? Obsadit Paříž nebo celou Francii a udržovat po neurčitou dobu okupační armádu v zemi zmítané revolucí a nejspíš i občanskou válkou? Rakouský arcivévoda Karel Ludvík napsal z francouzského pohraničí svému bratrovi Františkovi II.: „... celá země stojí natolik pevně proti starému režimu a za novým řádem věcí, že plán francouzských emigrantů na obnovení původního stavu je nutno považovat za absurdní a neuskutečnitelný.“

Prusko vyhlásilo Francii válku 20. 5. a fakticky vstoupilo do války 6. 7., načež Zákonomádné shromáždění vyhlásilo dekretem z 11. 7., že vlast je v nebezpečí:

„LUDVÍK atd., Národní shromáždění vyhlásilo a my si přejeme a nařizujeme, jak následuje: Početná vojska postupují k našim hranicím, všichni, kdož se děsí svobody, se chopili zbraně proti naší ústavě.

Občané, vlast je v nebezpečí.

Nechť ti, jimž se dostane cti kráčet jako první na obranu toho, co je jim nejdražší, mají stále na paměti, že jsou Francouzi a svobodní.

Nechť jejich spoluobčané zajišťují bezpečnost osob a majetku. Nechť členové lidových obecních rad bedlivě bdí.

Nechť všichni s klidem, který je skutečným znakem odvahy a síly, vyčkají s jednáním, až budou vyzváni zákonem, a vlast bude zachráněna.“

K dekretu bylo připojeno provolání občanům i vojskům a za několik dní i zákon o opatřeních pro období, kdy vlast je v nebezpečí.

Hlavní síly spojenců jižněji v Belgii pod velením pruského maršála vévody Karl-Wilhelm-Ferdinanda von Braunschweig-Wolfenbüttel (dále zkráceně Brunswick) se skládaly z cca 30 000 Rakušanů (Clerfayt, Fridrich Wilhelm von Hohenlohe-Kirchberg), 42 000 Prusů a Hesenských (sám Brunswick) a cca 5 000 francouzských emigrantů (Louis Joseph de Bourbon-Condé).

Brunswick hodlal přebročit hranice na nejzranitelnějším místě – na řece Mosele, proniknout do Maaské nížiny, přebročit Argonnský les a zamířit podél řeky Aisne, Oise nebo Marny na Paříž. Pevnosti stojící mu v cestě (Mézières, Sedan, Montmédy, Thionville) hodlal

ignorovat nebo neutralizovat diverzními útoky a s hlavními silami zaútočit až na Longwy. Rakušané měli zatím postoupit do Lotrinska a tam se spojit s Prusy, odtud táhnout na Chalons a k Paříži.

Současně se níže na Rýně proti Alsasku začínala formovat další rakouská armáda.

Dne 25. 7. byl z iniciativy francouzských emigrantů v Koblenci vydán pověstný několikastránkový tzv. Brunswickův manifest, který „vysvětloval“ intervenci obyvatelstvu, snažil se je uklidnit, ale současně deklaroval nesmiřitelnost vůči „nepřátelům pořádku“ a obsahoval tvrdě výhrůžnou pasáž:

Fridrich Vilém II.

„Město Paříž a všichni jeho obyvatelé bez rozdílu se musí neprodleně poddat králi, propustit tohoto panovníka na bezvýhradnou svobodu a zajistit jemu i všem osobám královského rodu nedotknutelnost a úctu, kterými jsou poddaní podle zákonů přírodních i lidských povinni panovníkům; Jejich císařská a královská Veličenstva činí za toto vše odpovědnými hlavou a postaví před vojenský soud všechny členy Národního shromáždění, kraje, okresu, obce a pařížské národní gardy, smírčí soudce a všechny ostatní podobné; dále tato Veličenstva

Karl-Wilhelm-Ferdinand von Braunschweig-Wolfenbüttel

prohlašují na svou čest a dávají své císařské a královské slovo, že kdyby palác Tuilerie byl vzat silou nebo napaden, kdyby na Jejich Veličenstvech králi, královně a královské rodině bylo spácháno sebemenší násilí nebo byli sebemeně tupeni a uráženi, kdyby okamžitě nebyla zajištěna jejich bezpečnost a volnost, budou exemplárně a na věky věků pomstěni, Paříž bude vydána vojsku a úplnému zničení a vzbouřenci provinivší se násilnostmi budou zaslouženě potrestáni.“

Vévoda údajně podepsal tento manifest silně nerad.

Místo aby hrozby obyvatelstvo Paříže zastrašily, rozhořčily je na nevyšší míru a uspíšily běh událostí – 10. 8. byl vzat útokem královský palác Tuilerie (Tuileries), král byl prohlášen za sesazeného a internován.

Pruská armáda spolu s emigranty 19. 8. překročila hranice a hned téhož dne došlo k první větší šarvátce u lotrinského Fontoy, v níž byli Lucknerovi Francouzi po statečném odporu zatlačeni Hohenlohovými Rakušany. Interventi se na svém postupu a oproti ujišťování emigrantů od samého počátku setkávali s nepřátelskými náladami obyvatelstva. Kromě toho jim nepřálo deštivé počasí a začala je sužovat šířící se úplavice.

La Fayette byl mezitím prohlášen za zrádce, uprchl z Paříže do Belgie, kde byl právě 19. 8. zajat Rakušany a po půl roce jako „spoluviník“ popravu Ludvíka XVI. uvězněn v Olomouci. Národní shromáždění sloučilo tři armády na východních hranicích do dvou: do čela nové Severní armády nastoupil generál Dumouriez a ihned do ní začal zavádět pořádek a kázeň a cvičit ji podle právě vydaného cvičebního řádu pro pěchotu z 1. 8. 1791. Novou Rýnskou armádu po odvolání neúspěšného Lucknera převzal generál François-Christophe Kellermann.

Spojenci 20. 8. 1792 oblehli Longwy a město-pevnost se po třídenním bombardování vzdala. Prusové postoupili dál a 29. 8. oblehli Verdun, který bránilo pouhých 3500 Francouzů. I tato strategická, ale zanedbaná a na obranu nepřipravená pevnost se zchátralým opevněním a 40 děly místo 150 plánovaných, navíc s početnými rojalisty v řadách obyvatel, se 2. 9. z rozhodnutí městské rady vzdala. Prusové tak měli v podstatě volnou cestu na Paříž, zbývalo jim jen projít průsmyky Argonnského lesa. Navíc se postupem vklínili mezi obě francouzské armády, a měli tak možnost zaútočit po vnitřních liniích a porazit Dumourieze i Kellermanna odděleně, ale Brunswick zaváhal, zastavil se a dal přednost soustředění svých vojsk k zabezpečení komunikační linie.

Rakušané zatím v počtu 20 000 a spolu s emigranty oblehli 24. 8. Thionville, které zdatně bránil generál Georges Félix de Wimpffen s téměř 4 000 muži. Zde obléhatelé narazili, neboť pevnost nakonec vzdorovala celý měsíc a ubránila se.

Dumouriez původně plánoval tažení do Belgie, neboť hlavní boje očekával na severu, ale pád Verdunu mu ukázal, že spojenecká ofenziva směřuje níže do Champagne. V kritické situaci hodlal pochopitelně Argonne bránit jako „francouzské Thermopyly“. Toto mírně zvlněné a vyvýšené lesnaté pásmo v délce cca 60 km a široké cca 10 km se rozkládá od Bar-le-Duc až po Ardenské pohoří a bylo možno je projít pouze pěti průsmyky. Dumouriez k tomu měl okamžitě po ruce pouhých 18 000 mužů, navíc většinou nezkušených, sotva 60 děl, a musel zaujmout postavení riskantně bočním pochodem k vítězímu a postupujícímu nepříteli. Rakušané (Clerfayt) se ho naštěstí neodvážili pronásledovat, jinak by mu bývalo bylo zatraceně horko a manévr by

byl určitě skončil katastrofou... Nakonec začátkem září dokázal průsmyky obsadit a zároveň k sobě rychle povolával Kellermanna z Met. Ovšem Kellermann mu nebyl podřízen a Dumouriez si nemohl být jist, že ho poslechne. Navíc držel Argonne riskantně po celé délce jen tenkým kordonem, bez záloh a bez možnosti vzájemné účinné podpory ohrožených míst. Proto nedokázal průsmyky udržet – jedním nedostatečně střeženým prošli Rakušané a vzápětí druhým průsmykem Prusové. Mohli tak jednak Dumourieze vzít do kleští, jednak měli již skutečně volnou cestu na Paříž! Vše se zdálo ztraceno, přičemž právě v tomto kontextu zvolal Danton v únoru 1792 z tribuny Zákonodárského shromáždění svá pověstná slova: „Odvahu, ještě odvahu, stále odvahu, a vlast bude zachráněna!“

Charles François Dumouriez

Dumouriez nebyl žádný génius (jak budoucnost ukáže), ale svému řemeslu přece jen docela rozuměl. Zde se důmyslně a vskutku odvázně rozhodl nebránit Paříž přímo, nestáhnout se za řeku Marnu, jak na něho z Paříže naléhali, ale nastražit nepříteli past – zůstat na místě a ohrozit jeho komunikační linie, i když postupující Brunswick

François-Christophe Kellermann

ohrožoval jeho vlastní komunikační linii na Chalons. Stáhl se tedy 17. 9. jižně od Argonnského lesa k Saint-Menehould, kam k němu díky pruské váhavosti následujícího dne stihl dorazit ze severu podřízený generál Pierre Riel de Beurnonville s 18 000 mužů a o den později konečně i Kellermann s 25 000 mužů. V týlu interventů tak stálo soustředěných téměř 60 000 Francouzů a Brunswick zaváhal mezi pochodem na Paříž a likvidací hrozby na křídlech a v týlu. Nakonec se rozhodl – postupem až k Paříži a při jejím obléhání by se takto mohl ocitnout v kleštích mezi Dumouriezem a další armádou, kterou by proti němu v Paříži nepochybně zformovali, přičemž by byl zcela odříznut od zásobování. Zastavil tedy postup a obrátil se zpět proti Dumouriezovi. Lest vyšla.

PODIVNÁ BITVA U VALMY

U nadcházejícího střetnutí je záhodno se trochu zdržet, neboť jednak bylo rozhodující pro přežití revoluce a zásadně ovlivnilo její vývoj i vojenskou a politickou situaci v Evropě, jednak se historikové dodnes na jeho průběhu pořádně neshodli. A už vůbec se neshodli na tom, proč dopadlo právě tak, jak dopadlo. Následující popis tedy bude asi nejčastěji podáváný, ale stále jen jednou z několika možných variant.

Dumouriez v očekávání Brunswicka zaujal pozice asi míli před Saint-Menehould na vyvýšené planině vpravo od cesty do Chalons. Pravé křídlo se opíralo o řeku Aisne, levé o bažinaté louky a rybník. Od výšin, na nichž začali zaujímat postavení Prusové, jej dělilo ploché travnaté údolí, z něhož vystupovalo několik vršíčků – na nejvyšším z nich dnes stojí mlýn nad vesničkou Valmy. Na severu a jihu ohraňovaly nadcházející bojiště přítoky Aisne – říčky Bionne a Auve.

Kellermann dorazil z jihu a obdržel Dumouriezovu instrukci, aby překročil Auve a zaujal pozici v pravém úhlu k Dumouriezovi na jeho levém křídle, což byla na pohled vynikající pozice, umožňující postřelovat z boku očekávaný pruský útok na kteréhokoli z obou francouzských velitelů, a využít tak dělostřelectva jako prakticky jediné silné stránky francouzské armády.

Kellermann poslechl, ale sotva naznačenou pozici zaujal a prohlédl si ji, hnal se do Dumouriezova hlavního stanu v Saint-Menehould a protestoval: jeho levé křídlo by takto zůstalo „viset“ ve volném prostoru pod kopečkem u Valmy a bahnitý terén s rybníkem na pravém křídle by znesnadňoval součinnost s Dumouriezovým levým křídlem. Těsně za zády by měl bahnité břehy Auve – jedinou ústupovou cestu v případě porážky, ale v níž by podle očekávání zděšené prchající vojsko beznadějně uvázlo. Oznámil Dumouriezovi, že následujícího dne se vrátí na pravý břeh Auve, ale už to nestihl. Pruská armáda mezitím dorazila, zjistila jeho přítomnost i prekérnost jeho pozice a již se formovala k útoku – Prusové v prvním sledu, Rakušané s emigranty v druhém. Kellermann tedy v rychlosti alespoň vysunul své levé křídlo až na vyvýšenou planinu před mlýnem u Valmy. K bitvě bezprostředně nastupovalo 32 000 Francouzů proti 34 000 Prusů na zajímavě

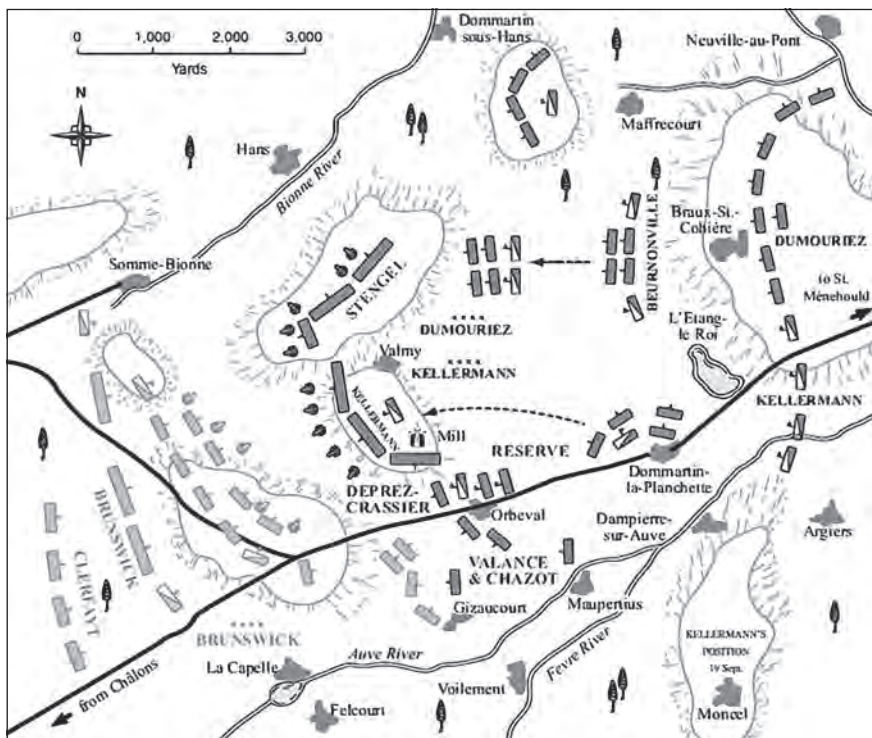
obrácené frontě: útočník zády k cíli útoku a obránce čelem k bráněnému cíli...

K samotnému mlýnu u Valmy lze doplnit, že ten dnešní samozřejmě není původní, a i když se objevuje na každém vyobrazení bitvy, není vyloučeno, že tehdy takto v plné parádě nestál: Kellermann si právě v jeho těsné blízkosti zvolil své stanoviště, a proto dal pravděpodobně mlýn okamžitě při rozestavování vojska kolem něho zbořit nebo zapálit, aby nesloužil pruským kanonýrům jako výrazný záměrný bod.

Ráno 20. 9. 1792 byla mlha a vydatně pršelo – bude takto pršet celý den. Bitva začala před úsvitem šarvátkou předvojů a pak kolem sedmé hodiny klasicky oboustrannou kanonádou, ovšem ještě za mlhy, a proto oboustranně značně nepřesnou. Obě strany na sebe marně pálily celé dopoledne i poté, kdy se mlha zvedla, přičemž Prusové přece jen zasáhli dva francouzské muniční vozy a pod Kellermannem zabili koně. Kolem poledne děla umlkla a pruské řady se pomalu pohnuly vpřed směrem ke mlýnu nad Valmy a ještě o něco pomaleji jižně od něj – klasický šikmý řád Fridricha II. Francouzi očekávali útok nehnutě a již se zřetelnými obavami, ne-li přímo strachem – počáteční nadšení po několika hodinách v dešti a pod kanonádou zjevně vyprchalo.

Kellermann viděl, že morálka je ve psí a při momentální pasivitě hrozí rozklad. Někjaký postup proti nepříteli však nenařídil – muselo mu být jasné, že by dopadl katastrofálně. Jen předjel před své řady, popojížděl a povzbudivě volal: „Kamarádi, chvíle vítězství se blíží! Přivítáme je bajonety!“ Hodnou chvíli takto a podobně na své vojáky povzbudivě pokřikoval a činil dojem, že vbrzku hodlá nařídít protiútok, nakonec zvedl nad hlavu klobouk na hrotu kordu, zamával jím a zvolal: „Ať žije národ!“ Celá armáda se při jeho agitaci vzmužila a nyní mu odpověděla stejným gestem a hromovým křikem, který se rozléhal dobrou čtvrt hodinu a při němž se pruské řady zastavily. Protivníci takto proti sobě dál stanuli nehnutě a opět se snažili navzájem postřelovat z děl, až ve čtyři hodiny dělostřelba konečně umlkla. Prusové se opět pohnuli vpřed a opět se vzápětí zastavili, nakonec kolem sedmé se bez dalšího zcela neočekávaně otočili k ústupu a začali vyklízet bojiště. Původně sebejistý Brunswick se přitom po celý den ani nepokusil

zapojit do bitvy Rakušany s francouzskými emigranty ve druhém sledu, stejně jako se na druhé straně bitvy nezúčastnil Dumouriez, který jen vysunul některé své oddíly o něco vpřed a jinak vyčkával, bude-li jeho zásahu zapotřebí.

Bitva u Valmy 20. září 1792

Prusové se stáhli na své výchozí pozice a Kellermann hned druhého dne přešel zpět na pravý břeh Auve, kde bylo jeho postavení kryté říčkou mnohem pevnější.

Ztráty bojujících u Valmy byly minimální – 184 Prusů proti 300 Francouzů, za celý den se přitom vypálilo 20 000 koulí (někde se píše, že to jen na francouzské straně...).

Francouzi zůstali v den bitvy na bojišti a tudíž po taktické stránce zvítězili, byť jen zcela formálně. Ovšem Valmy pro ně bylo velkým vítězstvím strategickým. Odezva tohoto vítězství, o němž se zachráněná

Paříž dozvěděla následujícího dne, byla ohromná: národ ve zbrani poprvé zvítězil nad cizími despoty (ačkoli to byla stále ještě královská armáda, v níž byl „národ“ v menšině) díky svému vlastenectví, odvaze a revolučnímu nadšení! Touto „zbraní“ tedy může vítězit i dál! Faktické politické důsledky bitvy jsou všeobecně známy – záchrana revoluce hned při prvním ohrožení, nekompromisní svržení monarchie a vyhlášení Francouzské republiky.

Zákonodárné shromáždění se zároveň přejmenovalo na Národní konvent a v rozporu s dosavadní ústavou se chopilo i výkonné moci.

Den 20. 9. 1792 se později stal prvním dnem roku I nového republikánského kalendáře, Valmy se stalo součástí mýtu o jednotném revolučním francouzském národu ve zbrani a současně jednou z rozhodujících bitev dějin. Jak správně postřehl Goethe: „Počínaje tímto dnem a tímto místem se začíná psát nová éra světových dějin.“

Brunswick měl přitom podle všech zákonitostí a propočtů vítězství v kapse, počtem a hlavně profesionalitou svých vojáků všestranně převyšoval nestmelenou a nezkušenou francouzskou armádu. Dodnes porůznu vyslovované hypotézy, proč přesto nezvítězil, lze stručně shrnout a hodnotit následovně – jednoznačná odpověď neexistuje:

1. Čistě vojenské faktory v neprospěch Prusů:

- nesnadná strategická situace interventů a Dumouriezův nesporně obratný manévr do jejich týlu, jímž dokázal soustředit síly na hlavní nepřátelské komunikační linii: ten však s vlastním průběhem bitvy nesouvisí,
- vhodně zvolený terén umožňující Francouzům využít kvalitní dělostřelectvo: jenže to prakticky ničeho nedosáhlo,
- morálka francouzské armády – Kellermannova osobní velká zásluha! – která svou vůlí k odporu a hlasitými projevy odhodlání interventy zaskočila a demoralizovala, vždyť emigranti je ujišťovali, že „ti nuzáci“ se okamžitě rozprchnou! Že by se ale profesionální a navíc nejlepší evropská armáda zalekla pouhého křiku?
- vytrvalý déšť na bojišti: jenže stejně přšelo i na Francouze.

S počasím by souvisela ještě jedna, zatím nikde nepostřehnutá hypotéza: z křesadlových pušek v dešti jak známo nelze střílet,

oboustranně tedy zbýval jen boj zblízka. Pruská armáda však byla zvyklá vítězit právě hromadnou a rychlou palbou a jak uvedeno výše, boj na bodák nebyl mezi vojevůdci 18. století kvůli vysokým ztrátám všeobecně zrovna oblíbený. Nejspíš proto se k němu Brunswick neodhodlal – obával se velkých ztrát; v jeho situaci by ovšem byl podobně opatrný snad každý velitel... Déšť a vlhkost zřejmě ovlivnily i dělostřelbu – koule z obou stran vinou navlhajícího prachu nedolétaly, prach v zátravkách nechytal a od mokré půdy se koule neodrážely, což by jinak dolet prodloužilo?

Někdo svádí pruský nezdar na decimující epidemii úplavice, kterou pruská armáda v oněch dnech prokazatelně trpěla – kvůli ní se prý Prusové nechtěli hnát do boje, v němž by si museli co chvíli stahovat kalhoty nebo riskovat cosi ještě ostudnějšího... Proč by se ale v takovém stavu do útočné bitvy vůbec pouštěli?

2. Když výsledek čistě vojensky vysvětlit nelze, druhou oblastí, kde se tedy hledá možné vysvětlení, je mezinárodní politika: třeba že rychlá a úplná porážka Francie by výrazně a trvale narušila evropskou rovnováhu, což by se nelíbilo anglickému králi Jiřímu III., jehož si tím nechtěl pohněvat jeho švagr – pruský král. Důležitým faktorem bylo i tehdejší probíhající dělení Polska, na němž Prusko hodlalo mít svůj podíl, tudíž potřebovalo přihodit svou armádu na misku negociačních vah. To by ale předpokládalo, že ve Francii byla nasazena většina pruské armády, což ovšem vůbec nebyla pravda. Vrací se tak možnost obavy z narušení evropské rovnováhy a počáteční stanovisko evropských mocností před válkou: oslabit Francii – ano, porazit Francii na hlavu – ne. Jenže ani tato hypotéza při bližším pohledu nemusí obstát: u Valmy nešlo o generální bitvu, v níž by byl v sázce osud země, a který pořádný vojevůdce v jasné převaze odmítne vyloženou příležitost zvítězit a stáhne se z menší bitvy bez boje po ztrátě pouhých 184 mužů? Co Brunswickovi bránilo, aby i za výše uvedených politických okolností a předpokladů těm nezvedeným Francouzům napráskal třebas jen tak pro výstrahu, i kdyby pak hned měl odpochodovat zpátky domů?

3. Protože žádný z vojenských či politických faktorů sám o sobě ani jejich kombinace k vysvětlení nestačí a na jiné faktory technického rázu se nepřišlo, vysvětlení se hledalo a hledá i v tom, co dnes nazýváme korupční jednání. Čtyři dny před bitvou totiž byla v Paříži

vyloupena královská klenotnice a vynořily se spekulace, že se tak stalo na příkaz jedné z vůdčích osobností první fáze revoluce Georgese Jacquese Dantona, který kradenými korunními diamanty uplatil Brunswicka! Mimo jiné prý proto, že oba byli svobodní zednáři a toto bratrstvo vždy drželo pohromadě bez ohledu na státní příslušnost. Hypotéza však nebere v úvahu, že při tehdejších možnostech komunikace by se to za čtyři dny nedalo domluvit a stihnout, bylo by se určitě muselo s Brunswickem jednat už dlouho předem. Místo toho prý tedy mohl na místě dojednat jen předstíranou bitvu – s úplatkem či bez něho – jiný svobodný zednář: Kellermann nebo spíše Dumouriez, který byl těsně před bitvou prokazatelně nepřítomen v hlavním stanu. Nic z toho ovšem dokázat nelze, korupčníci všech dob i svobodní zednáři si potrpí na tajnůstkářství (i když nějaké francouzské královské klenoty byly údajně později identifikovány v Brunswickově pozůstalosti)...

Bitva u Valmy

Faktem zůstává, že Dumouriez a Brunswick okamžitě po bitvě zahájili jednání, na jehož základě začali Prusové vyklízet Francii. Dumouriez se místo jejich pronásledování hodlal přesunout zpět na sever, kde Rakušané stále ve větším počtu z Belgie ohrožovali francouzské

Flandry a kde Francouzi nyní žádné dostatečné síly neměli. Přitom možná doufal, že separátní příměří bude prvním krokem k dobrovolnému vystoupení Pruska z války. Prusové tak 14. 10. s osamoceným Kellermannem víceméně jen jako dozorem v patách vyklidili Verdun, 19. 10. Longwy a 22. 10. poslední interventi opustili Francii – Prusové odpochovali až za Lucembursko, Clerfaytovi Rakušané zpět do Belgie a emigranti v nepořádku zpět ke Koblenzi.

Před pár dny oslavovaný zachránce vlasti Kellermann svou lhostejností vůči ustupujícím vzbudil v Paříži nevoli – marně poukazoval na slabost a únavu své armády. Byl převelen na jih místo Montesquiou a Rýnskou armádu v polovině listopadu převzal generál Beurnonville.

NA RÝNĚ A ZA RÝNEM: BOJ O LEVÝ BŘEH

Po odchodu Kellermanna k Dumouriezově armádě zůstalo před Rýnem v dnešním Alsasku asi 45 000 mužů pod velením generála Birona s hlavními tábory u Štrasburku (Biron) a Landau (generál Adam-Philippe de Custine) a úkolem pozorovat nepřítel před sebou od švýcarské hranice až k Philipsburgu.

Po vítězství u Valmy zesílily v Konventu hlasy prosazující již sto let starou doktrínu přírodních hranic Francie – kromě mořského pobřeží jimi na pevnině měly být Rýn po celé délce, Pyreneje a Alpy. Na levém břehu Rýna se však dosud rozkládaly državy mnoha drobných německých knížat pod rakouským poručerstvím, jejichž vojska byla posílena 13 000 Rakušany (Esterházy) a střežila zejména hlavní sklady ve Speyeru (Špýru). Když Brunswick táhnoucí na Paříž odvelel část těchto vojsk na podporu svého jižního křídla a k obležení Thionville, část Rýnské armády dostala rozkaz postoupit podél Rýna až k Mohuči (kde se nacházel jediný most přes Rýn) a tato území dobýt.

Custine se 29. 9. 1792 hnul z Landau i se 40 děly a následujícího dne už byl před Speyerem, jehož oslabená posádka nečekala na vážnější obléhání a složila zbraně. Custine uložil městu kontribuci 500 000 franků, zásoby pobral a nechal převést do Landau, načež táhl k Wormsu, který před ním rovněž kapituloval a slízl kontribuci 1 200 000 franků. Francouzi pokračovali k Mohuči, dobře chráněné pevnými hradbami. Kurfiřt se svým dvorem, preláti a městská honorace i třetina obyvatel z celkových 25 000 před blížícími se Francouzi vzali do zaječích, na obranu města zůstalo 2300 vojáků se silným dělostřelectvem a nejméně stejný počet dobrovolníků z řad obyvatel. Custine neměl na obléhání dost sil (sotva 13 000 mužů), mohutná pevnost přesto po třech dnech pouze symbolického ostřelování lehkými polními děly, které nenadělalo žádné škody, z dodnes nejasných příčin 20. 10. bez boje kapitulovala. Francouzi se v dobytém městě chovali slušně.

Custine tak mohl vyslat své oddíly za Rýn a o tři dny později mu rovněž bez boje padl do rukou Frankfurt, který – jak jinak – také

zaplatil značnou kontribuci. Z Mohuče mohl Custine teoreticky napadnout Koblenz, kde se nacházely další velké sklady, navíc tak mohl spojencům odříznout cestu k Rýnu a rozehnat emigranty. Na to však měl zřejmě málo sil, každopádně proti Koblenzi nic nepodnikl a zůstal v Mohuči.

Mezitím se Brunswick již vracel z Francie přes Lucembursko a Trevír (Trier, francouzsky Trèves) až ke Koblenzi. Když se dozvěděl o pádu Mohuče a Frankfurtu, vyslal část svých vojsk na pravý břeh Rýna podél řeky Lahn, aby zabezpečil své levé křídlo, načež v první polovině listopadu zavedl svou armádu do kvartýrů. Odpočinek a řádné zásobování ji zakrátko znovu postavily na nohy a dostala i nějaké posily, takže Brunswick mohl koncem listopadu přistoupit k očišťování pravého břehu Rýna od Francouzů. Menší posily dostal rovněž Custine, který rozmístil své hlavní síly kolem Höchstu čelem k Lahnu a ponechal detašované oddíly v Mohuči a Frankfurtu. Brunswick vytáhl a začátkem prosince Frankfurt dobyl zpět, ale místo aby se vrhl na Custinovo levé křídlo a odřízl ho od Rýna, tlačil na něho čelně a zprava. Custine couvl za řeku Niddu, přičemž vystavil napadení své příliš vysunutě levé křídlo, ale Brunswick jeho chyby nevyužil a dál ho pracně tlačil k Rýnu, což se mu nakonec díky početní převaze podařilo. V sérii menších bojů donutil Custina vrátit se v polovině prosince zpět na rýnský levý břeh, přičemž Francouzi udrželi pouze silnou posádku v Mohuči a na pravém břehu Rýna opevněné předmostí u Kasselu a pevnost Königstein s posádkou 500 mužů, která se vzdá až v březnu 1793.

Brunswick se mohl rozložit k přezimování. Na severním křídle Rýnské armády se zatím Beurnonville s asi 30 000 vojáky chystal rovněž vyčistit levý břeh Rýna a začít vyhnáním Rakušanů pod velením Hohenloha z Trevíru. Veškeré jeho pokusy vytlačit Rakušany z jejich silné pozice na soutoku Mosely a Sarre však skončily nezdarem – není o nich prakticky nic spolehlivého známo – a Beurnonville byl nucen v pozdní zimní době akce přerušit. Stáhl se zpět k Thionville a obě armády se uložily do zimních kvartýrů.

V této knize není místo na byt' jen některé z tisíců hrdinských činů jednotlivců a stovek tradovaných anekdotických příhod, zde tedy

za všechny alespoň jedna. Při opětném dobývání Frankfurtu byl osobně přítomen pruský král a s úžasem sledoval, jak jeden osamocený francouzský granátník, již několikrát raněný, urputně brání most proti celému houfu Prusů a odmítá se vzdát. Král poručil šarvátku zastavit, nechal si po dobrém předvést Francouze, který mu pobil hezkých pár mužů, a řekl mu: „Jsi statečný voják, škoda že nebojuješ za správnější věc.“ Prostý republikánský granátník, nezvyklý hovorům s korunovanými hlavami, odpověděl po svém: „Občane Viléme, na tom se neshodneme, mluvmе o něčem jiném.“ Oslovení se okamžitě rozneslo v celé králově armádě a Jeho pruské Veličenstvo pak mnohokrát slyšelo, jak na něho jeho vojáci vesele volají „občane Viléme“...

BELGICKO–NIZOZEMSKÁ FRONTA: PRVNÍ ÚSPĚŠNÁ OFENZIVA

Poté, co se Dumouriez stáhl od Belgie za Brunswickem táhnoucím na Paříž a Brunswick zároveň k sobě povolal Clerfayta s 20 000 muži, zůstalo Francouzům na severní hranici 15–18 000 mužů pod velícím generála Anne Françoise Augustina de La Bourdonnaye. Vévodovi Sasko-Těšínskému stojícímu proti němu, zbylo asi 35 000 mužů, z nichž asi 15 000 držel kolem Monsu a 9 000 u Tournai, zbytek byl rozdroben po malých oddílech široko daleko mezi Kortrijkem, Bruselem a Lutychem.

Spojenci se stále obávali vpádu Francouzů do Belgie, proto Brunswick pověřil Rakušany dobytím nějaké francouzské pevnosti na severu, aby tam Francouze zaměstnal. Neuvědomil si, že jednoduší by asi bylo nechat před Monsem jen clonu nějakých 10 000 mužů a celý zbytek také povolat k sobě přes Maasu a Mézières. Francouzi by pak bývali byli nuceni před takovou přesilou a důrazným pochodem na Paříž také stáhnout svá vojska ze severu na obranu přístupů k ohroženému hlavnímu městu a na vpád do Belgie už by neměli ani pomyslení...

Rakouský velitel si za cíl vybral Lille, pevnost mohutnější než jiné, ale věřil, že soustavnému bombardování neodolá. Snadno rozehnal okolní francouzské oddíly, 23. 9. 1792 oblehl Lille (s 13 000 vojáky, 50 děl a 12 mozdíři proti 10 000 obránců) a spustil kanonádu na město.

Navzdory těžkým škodám, kdy bylo zničeno na 2 000 domů a celá jedna čtvrt lehla popelem, však Lille hrdinně odmítala kapitulovat, a když se vévoda 7. 10. dozvěděl o Brunswickově ústupu od Valmy, zrušil obléhání – beztak už mu docházela munice – a vrátil se do „svého“ Nizozemska. Odpor Lille tak zastavil vpád ze severu, posílil bojového ducha Francouzů i jejich víru, že své hranice dokáží ubránit na každém směru, a povzbudil je k přechodu do ofenzivy.

Národní konvent o den později vydal dekret, že „Lille a jeho obyvatelé se zasloužili o vlast“. Dumouriez si mezitím dojednal v Paříži volnou ruku k invazi do Belgie a dal se na pochod z Champagne

k Maubeuge a Valenciennes. Vévoda Sasko-Těšínský z jeho postupu vydedukoval, že míří přímo dosprostřed společných hranic. Podřízeného generála Maximiliena Antoina Bailleta de Latour s 10 000 vojáků pověřil obranou úseku od Tournai k moři, k samotnému Tournai postavil 8 až 9 000 mužů vévody Friedricha Eugena Württemberského, sám se s 12 000 muži rozložil kolem Monsu a čekal, až se k němu co nejdříve připojí Clerfayt, který se usilovným pochodem vracel z Champagne se sotva 10–12 000 unavených, nedostatkem trpících a zbídačených mužů. Zbývající vojska, stále rozdrobená, kryla prostor mezi Monsem a Tournai a kolem Namuru stály ještě 3–4 000 francouzských emigrantů, od nichž toho však rakouský velitel mnoho čekat nemohl.

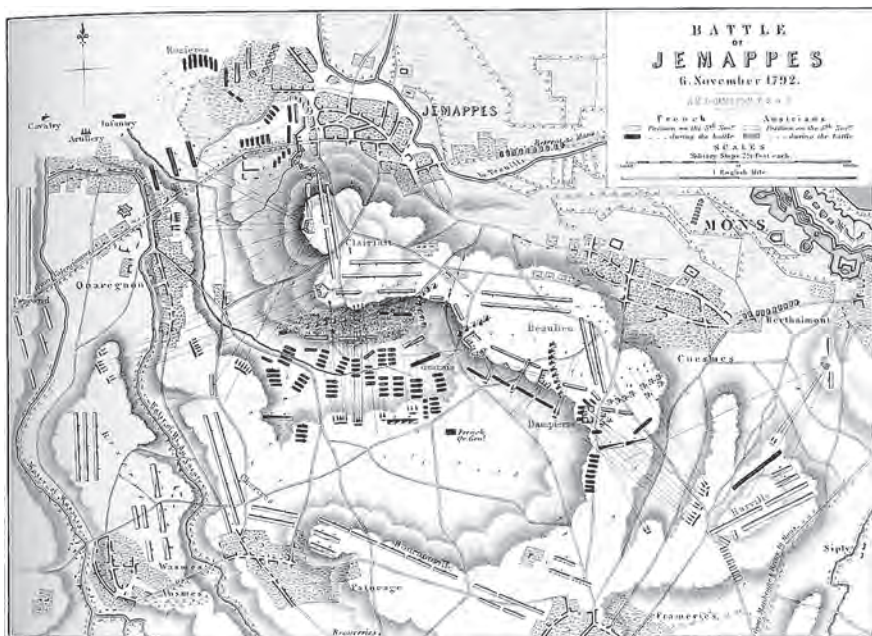
Dumouriez měl v druhé polovině října po ruce všechny síly a rozdělil je na čtyři sbory: 16 000 mužů (generál Jean-Baptiste Cyrus de Thiembronne řečený Valence) poblíž Givetu na jihu těsně u Belgie, 12 000 (Louis-Auguste Jouvenel d'Harville) u Maubeuge, 40 000 (Dumouriez osobně) kolem Valenciennes, 18 000 (La Bourdonnaye) kolem Lille. S takto více než dvojnásobnou přesilou hodlal do měsíce stanout na Rýně. Valencemu rozkázal vytáhnout z Givetu k Namuru a zabránit blížícímu se Clerfaytovi spojit se s rakouskými hlavními silami. Valence však otálel a než se pohnul vpřed, Clerfayt už dorazil k Monsu...

Harville obdržel rozkaz táhnout přes Charleroi proti krajnímu levému křídlu Rakušanů a tam v součinnosti s Valencem oblehnout Namur a odříznout nepříteli ústup na Lutych. Hlavní síly vyčlenil Dumouriez k útoku středem přes Mons, La Bourdonnayeovi nařídil ohrožovat Flandry, a přimět tak Rakušany ještě více roztáhnout frontu, později postoupit na Antverpy a Maastricht, kde se měl spojit s Valencem. Tím by se zatlačení Rakušané ocitli v kotli.

Plán na první pohled solidní měl hlavní vadu: kdo chce nepřítele takto obklíčit, musí na to vyčlenit potřebné síly a jednat na křídlech dostatečně důrazně. Dumouriezova sestava však byla nejsilnější právě ve středu, tudíž jeho záměr nemohl vyjít. Jako pravou čelist kleští vyslal pouze Valence, který na to měl jednak málo sil, jednak postupoval pomalu, nic tedy nedokázal a ještě se vystavil nebezpečí, že bude v osamocení poražen. La Bourdonnaye, zatím víceméně jen hlídkující

nahoře ve Flandrech, byl rovněž zbytečný, neboť vévoda Sasko-Těšínský už beztak své síly značně rozdrobil, aby chránil co největší plochu. Kromě toho plán mohl být mnohem lepší a také jednodušší: místo rozdělení sil a směřování hlavního náporu středem na Mons mohl (a měl) Dumouriez vést hlavní úder přesilou spíš na slabší levé křídlo Rakušanů a „pravým hákem“ jim rázem odříznout ústup a vrhnout je k moři nebo k hranicím tehdy přísně neutrálního Holandska, kde by museli kapitulovat...

Dumouriez postoupil 3. 11. 1792 proti rakouskému předvoji a rakouský vrchní velitel před Monsem v očekávání útoku stáhl svá bezprostředně podřízená vojska do obrany k vesnici Jemappes. Ostatní odloučené oddíly ponechal na jejich dosavadních místech, což byla chyba, neboť bitvu se takto rozhodl podstoupit proti mnohem silnějšímu nepříteli: Francouzi šli do bitvy se 40 000 muži a 100 děly proti necelým 14 000 mužů s 56 děly. Pozice sama byla pro obranu výhodná, navíc zesílená polními opevněními. Ve středu se opírala

Bitva u Jemappes

o vsi Jemappes a Cuesmes, mezi nimiž bylo navrženo několik redut, pravé křídlo (Clerfayt) krylo městečko Quaregnon a levé (Jean-Pierre de Beaulieu, původem Valon) osada Siply. Tyto opěrné body osadil vévoda těžkým dělostřelectvem a mezery krylo regimentové dělostřelectvo. Pozice však měla i nedostatky: byla na takový počet obránců značně roztažená, těsně za ní tekla bahnitá říčka a levý bok, za nímž vedla jediná ústupová cesta, byl slabě chráněn a při dostatečně silném náporu na něj by Francouzi odřízli Rakušanům další ústup na Brusel.

Dumouriez místo toho 6. 11. po klasické počáteční oboustranné kanonádě zaútočil pěchotou čelně na nejsilnější rakouské pozice – na střed a na pravé křídlo, ale narazil na silný odpor, byl několikrát odražen, musel se nakonec zastavit a nechat promlouvat opět jen děla. Harville zatím na pravém křídle měl za úkol dobýt ves Nimy za Monssem a tak odříznout nepříteli ústup na Brusel. Místo útoku však zůstal nerozhodně stát na výšinách u Siply a spokojil se jen s dělostřelbou. V poledne podnikl Dumouriez další útok svým levým křídlem (Jean Henri Becays Ferrand, jehož teprve v srpnu 1792 v jeho 56 letech povýšil sám Dumouriez na polního maršálka) a stočil ho od Quaregnonu k Jemappes, které posléze dobyl a jeho obránce přitiskl k bahnité říčce Trouille, kde jich asi 400 na útěku utonulo. Na středu pozice Beurnonville (v jehož sestavě bojoval zdatně i vévoda de Chartres, budoucí francouzský král Ludvík Filip I.) nakonec po několika marných pokusech pracně obsadil reduty mezi Jemappes a Cuesmes, a když vévoda Sasko-Těšínský viděl, že na celé frontě se nedaří, začal pod neustálým tlakem ustupovat k Monsu. Od úplné zkázy ho zachránila váhavost Harvilla, který se nedokázal probojovat k Nimy. K nezdaru jeho útoku však přispěla i Dumouriezova nejasná dispozice: Harville sice měl proniknout do týlu rakouského levého křídla, ale zároveň se držet na jedné úrovni s postupující střední kolonou Beurnonvilla! Harville se do písmene držel této druhé části instrukcí a postupoval tedy příliš pomalu na to, aby Rakušanům ústup u Nimy odřízl.

Základní Dumouriezovou chybou byl ovšem soustavný přímočarý nápor na nejsilnější pozice Rakušanů, kde nemohl nepřítele zničit, místo aby přesunul více sil vpravo na podporu Harvilla. Na jeho omluvu snad může sloužit jen to, že věděl, že francouzská pěchota je stále ještě nedostatečně vycvičená, a tudíž se s ní na bojišti zřejmě nechtěl

pouštět do složitějších manévrů proti naopak dokonale vycvičené pěchotě rakouské. Jenže stačilo se v klidu takto rozestavit už před bitvou...

Rakušané přišli u Jemappes údajně až o 4 500 mužů (jinde se píše pouhých 820 padlých a raněných, 420 zajatých) a osm či snad až 15 děl, Dumouriez hlásil vlastní ztráty 2 000 mužů, ale ve skutečnosti jich ztratil přinejmenším tolik jako Rakušané.

Bitva u Jemappes byla po taktické stránce zcela bezvýznamná, pouhé opakované, nekoordinované, čelní a dlouho bezvýsledné beranidlové údery přesilou 3:1, a nepřinesla ani velký strategický užitek, vítězství bylo navíc draze zapláceno. V obecném povědomí však svým způsobem stvrdila darované vítězství u Valmy – stala se první regulérní bitvou, v níž francouzská revoluční armáda zvítězila ve skutečném boji a všem předvedla, že proti profesionálním armádám vítězit může. Vzhledem k následnému neustálému rezignovanému ústupu Rakušanů je také považována za nejdůležitější bitvu toho roku, která Francouzům vydala Belgii.

Druhého dne Francouzi vtáhli do Monsu a na pět dní se zastavili. Připravili se tak znovu o možnost odříznout Rakušanům ústup za Maasu. Dumouriez se ovšem potřeboval postarat o zásobování armády a také hodlal šířit ducha revoluce mezi původně docela vstřícnými obyvateli, které ovšem zároveň rekvizicemi nakonec příliš profrancouzsky nenaladil.

Vévoda Sasko-Těšínský ustoupil k Bruselu a povolal k sobě konečně a příliš pozdě – už jen v rámci vyklízení Belgie – vévodu Württemberského od Lille, Bailleta de Latour od Tournai i další rozptýlené oddíly. Jedině Beaulieu s 10 000 muži měl táhnout k Namuru na Maase, aby kryl ústup přes řeku. Valence tam však už také dorazil, po osmidenním obléhání Namuru 2. 12. dobyl a Beaulieu byl nucen ustoupit na Trevír, kde zároveň mohl alespoň v případě potřeby podpořit Hohenloha, jehož tehdy ohrožovala Beurnonvillova Moselská armáda.

Dumouriez pomalu a bez problémů obsadil 15. 11. Brusel, ale Rakušanům ani teď v dalším ústupu nebránil.

La Bourdonnaye ve Flandrech se zatím dal na pochod, prošel Ostende, Bruggami, Gentem a oblehl Antverpy, které se mu 30. 11. vzdaly. Ani on však nepřetnul Rakušanům ústup za Maasu – naopak,

ozbrojené akce v prostoru hlavních sil oboustranně na krátkou dobu ustaly.

Vévoda Sasko-Těšínský se po pádu Bruselu vzdal velení a předal ho Clerfaytovi, který po obnovení Dumouriezova tlaku ustoupil přes Lutych za Maasu k Cáchám (Aachen, francouzsky Aix-la-Chapelle), kde hodlal dopřát armádě odpočinek. V polovině prosince nakonec musel před Dumouriezem ustoupit až za řeku Roer (nebo Rour, německy Rur), kterou se unavení a všestranným nedostatkem trpící Francouzi, jichž zbývalo sotva 40 000, marně pokusili překročit.

Tažení roku 1792, jímž Francouzi dobyli celou Belgii, tím na severu skončilo.

Generál Dampierre v bitvě u Jemappes

ALPSKÁ FRONTA A ITÁLIE: ANEXE SAVOJSKA A NICE

Jižní soused Francie, Piemontsko-sardinské (též Piemontské nebo Sardinské nebo Sardinsko-piemontské) království bylo již mnoho let příbuzensky svázáno s Bourbony i Habsburky. Proto dvůr na čele s králem Viktorem Amadeem III. od počátku hleděl na revoluci nevráživě. K otevřené roztržce došlo, když král začátkem roku 1792 odmítl přijmout nového francouzského vyslance, známého svým příklonem k revoluci, a nechal ho internovat v Alessandrii. Zároveň se spolu se Španělskem v polovině roku 1792 formálně připojil k prusko-rakouské koalici.

Francouzská vláda však tehdy měla jiné starosti a spokojila se jen s formováním improvizované armády proti novému nepříteli, složené zatím z převážně druhořadých jednotek v počtu sotva 40 000 mužů (plánovaný plný stav 50 000).

Její velitel Montesquiou ji rozdělil na dvě části: sám s 25 000 muži zaujal postavení na hranicích se Savojskem, které bylo již v minulosti častým předmětem sporů a dobytelských choutek Francie, Burgundska, Piemontu, Rakouska i Španělska, a momentálně bylo součástí kontinentálních držav Piemontského království (tomu skutečně patřil i ostrov Sardinie, jemuž ale vládla savojská dynastie, rozlohou největším a nejvýznamnějším územím ovšem byl Piemont a hlavním městem království byl piemontský Turín). Druhá část pod velením generála Jacquese Bernarda d'Anselme či po republikánsku Anselma, byla určena k akcím proti hrabství Nice na pobřeží Středozemního moře a rozmístěna na pravém břehu dolního toku řeky Var – proto je někde nazývána Varská armáda. Cílem bylo ovládnout a anektovat obě tato území, ale z Paříže zatím nepřišel souhlas se zahájením akcí.

Piemontsko-sardinská armáda sice byla zřejmě nejlepší ze všech italských států a státek, ale na válku se chystala pomalu a váhavě. Byly posíleny posádky na ohrožených územích, ale to spíše pro udržení vnitřního klidu než na obranu hranic.

Sardinská pěchota čítala:

- 26 sardinských regimentů (každý o 2 batalionech po 550 mužích se dvěma čtyřliberními děly),
- 9 cizineckých regimentů (převážně švýcarských),
- 1 garnizonní regiment,
- legii lehké pěchoty (2 bataliony)
- 2 myslivecké bataliony.

Jezdeckvo tvořilo:

- 5 dragounských regimentů,
- 3 regimenty těžkého jezdeckva,
- 1 regiment lehkého jezdeckva (každý o 4 eskadronách po 340 koních).

Dělostřelectvo čítalo 4 000 mužů a ženijní vojsko 2 000 mužů.

Celkový početní stav dosahoval tedy cca 62 000 mužů. Montesquiou do poloviny září jen pozoroval frontu a akce zahájil ve stejný den, kdy Brunswick na druhém konci Francie obsadil Verdun. Většinu svých sil vrhl 16. 9. 1792 proti pevnosti Barreaux uprostřed savojských hranic, snadno prorazil tenký obranný kordon Sardinců, pochodoval až do nitra Savojska, všude zaskočil rozptýlené posádky a zaháněl je na útěk – jedna jejich část ustoupila v nepořádku přes Malý svatý Bernard do údolí Aosty, druhá prchala přes Mont Cenis do údolí Suze. Savojská města sympatizující s revoluční Francií se vzdávala bez boje a Montesquiou byl za pouhý týden pánem celého Savojska. Přicházející alpská zima jej uchránila od případných protiakcí Piemontanů.

Montesquiou v Savojsku jako jeden z prvních upustil od dosavadního systému lineární taktiky, když soustředil všechny disponibilní síly k úderu na jedno místo, přestože protivník zaujímal dlouhou linii. Poté se však opět tradičně soustředil na obsazování území a místo, aby si pospíšil k Malému sv. Bernardu a Mont Cenis, aby nepříteli odřízl ústup a donutil ho složit zbraně, nechal ho ustupovat. Zřejmě se s nově rekrutovanými a nedostatečně vybavenými vojáky nechtěl pouštět do zbytečných bojů, když se mu Savojsko dařilo obsazovat pohodlněji.

Anselme před Nice měl těžší úkol, neboť proti jeho 8 000 špatně vybavených pěších vojáků – vesměs dobrovolníků – a pouhým dvěma eskadronám dragounů stálo 18 000 dobře zásobených mužů

pravidelného vojska i domobrany a samotné Nice i pobřeží a levý břeh Var bránilo silné dělostřelectvo.

Anselme se přesto nezalekl, soustavnými pochody a protipochody vytvořil dojem, že má mnohem více mužů, a posléze za morální podpory devíti řadových lodí toulonské eskadry kontradmirála Laurent-Jean-Françoise Trugueta, výhrůžně manévrujících na dostřel Nice, docílil toho, že vystrašení Sardinci vyklidili Nice bez boje a stáhli se

Alpské válčičtě 1792–1793

o 70 km na východ k Saorgio (dnes francouzské Saorge), aby zabezpečili Tendský průsmyk, vedoucí do nitra Piemontu. Nice se pokusilo bránit jen několik set francouzských emigrantů, které Sardinské království na svém území přijímalo, ale téměř vzápětí odporu zanechali. Anselmovi zbývalo už jen ovládnout hrozivou pevnost Villefranche (Villafranca), bráněnou 500 děly a dokonale zásobenou válečným materiálem, ale i ta před blížícími se Francouzi 29. 9. 1792 kapitulovala. Dobytí hrabství Nice a jeho připojení k Francii bylo prakticky bez jediného výstřelu zajištěno.

Sardinská vláda se o vytlačení Francouzů zpět za Var ani nepokusila, jen žádala Rakousko o pomoc. Rakušané sice poslali k Saorgio z Lombardie 8 000 vojáků, ale poté, co Sardinci podnikli jen něco málo bezvýznamných pokusů o protiútok, k ničemu dalšímu nedošlo.

Anselme podobně jako Montesquiou v druhé části tažení nezaútočil na nepřítel dostatečně rychle a důrazně a nesnažil se ho u Saorgio předběhnout ještě před příchodem Rakušanů, aby si obsazením Tendského průsmyku výboj pojistil.

Anselmovi nouzí trpící Francouzi se na dobytém území zásobovali místy dost neurvale, čímž si proti sobě popudili obyvatelstvo a riskovali, že se vyvoláním větších nepokojů dostanou do obtížné situace.

VÁLKA NA MOŘI: FLOTILY VYPLOUVAJÍ

Za Volnost, Rovnost, Bratrství a proti nim se válčilo i na moři a v zámořích, byť zde válka začala se zpožděním oproti válce na pevnině a velké bitvy v ní byly svedeny jen ojediněle. Ve skutečnosti šlo až na výjimky o mocenský konflikt, o nadvládu na mořích a o koloniální obchod a bohatství, v evropských vodách samozřejmě kombinovaný s podporou pozemních operací. I když Francouzská republika válčila proti kdekomu, jejím jediným vážným a vytrvalým soupeřem na mořích byla Velká Británie.

Války Francouzské revoluce na moři byly vlastně vyústěním mnohem delšího konfliktu mezi Francií a Velkou Británií, vzniklého koncem 17. století, kdy francouzská obchodní a koloniální expanze začala překážet Británii v rozmachu. Po celé 18. století se snažila poškozovat francouzský obchod a zmocnit se francouzských kolonií silou (viz např. takzvané francouzské a indiánské války v Kanadě v první pol. 18. století). O první kolonie přišla Francie Utrechtským mírem (1713): ztratila atlantické pobřeží Kanady, území Hudsonova zálivu, Novou zemi a ostrov Svatý Kryštof. Pařížský mír (1763) zredukoval francouzské koloniální panství na část Antil (Martinik, Guadeloupe, Saint Domingue, Svatou Lucii), Guyanu, ostrovy Gorée (dnes součást Dakaru), Île-de-France (dnes Mauritius) a Bourbon (dnes La Réunion), pět obchodních jednatelství v Indii, následně i v Senegalů a na Tobagu. Později byly obsazeny i Seychely (tehdy Séchelles). O záležitosti kolonií se však veřejné mínění ani elity ve Francii nijak nezajímaly, pokud byly obchodní zájmy uspokojeny vlastnictvím „cukrových ostrovů“ Antil, jednatelstvím v Indii a přestupní obchodní stanicí na Gorée. Samostatnou kapitolou v rámci tohoto soupeření byla i podpora Francie americké válce za nezávislost. Kolonie se opět staly tématem debat až za revoluce, kdy Konvent posléze v roce 1794 zrušil otroctví.

Francouzské loďstvo spuštěné na vodu nebo rozestavěné v roce 1791 tvořilo (snad – i počty lodí se totiž v pramenech různí):

- 86 řadových válečných lodí (dělyly se do 5 tříd podle počtu děl a tonáže, 1. třída 100 až 120 děl, 5. třída cca 44 děl)
- 76 fregat (32 až 36 děl)
- 47 korvet, brig a dělových člunů (4 až 26 děl)
- 30 flaut (max. 20 děl) a gabar (10 až 20 lehkých děl)
- 7 dělových šalup a moždířových galiot (1 až několik děl).

V námořnictvu sloužilo 80 000 námořníků a 1 600 důstojníků. Na největších lodích o třech dělových palubách sloužilo 850 až 900, na nejmenších 5 až 25 mužů.

Námořní děla byla větší než armádní – ráže od 8 do 36 liber. Nejtěžší dělo i s kolečkovou lafetou vážilo 3,5 t, používalo nálož 5 kg prachu a odpovídající 16kilogramovou kouli dostřelilo na 1 600 m. V boji se střílelo hlavně bočními salvami, lehčí děla byla umístěna po dvou i na přídi nebo na zádi v ose lodi jako takzvaná stíhací. Kromě plných koulí se používaly i takzvané koule rozpínací – dvě koule nebo duté polokoule spojené řetězem nebo tyčí, určené k přetrhávání lanoví a trhání plachet. Střílelo se i rozzhavenými koulemi k vyvolání požáru – děla podle ráže mohla vypálit jednu rozzhavenou kouli za 4 až 8 minut, střílelo se i výbušnými bombami. Proti živé síle se používaly také lehké jednobrové espignole – těžké pušky (asi 20 kg), upevněné na stojanu na čepch a pouštěné křesacím zámkem.

Zázemí válečného loďstva tvořily válečné přístavy a loděnice:

- Rochefort v ústí Charente, dobře chráněný předsunutými ostrovy, ale příliš daleko od pobřeží, nepřístupný velkým lodím: musely zůstat v zátoce a čekat na vysoký příliv, nové lodi byly do zátoky asi 10 km vlečeny. Přístav je navíc vybudovaný v silně nezdravé bažinaté krajině, tudíž na nestabilním podloží, je přezdívaný „pohřebiště námořnictva“;
- Brest ve výhodné poloze, s vodou bez mořského měkkýše sázně lodního – pohromy pro lodní trupy, dobře zásobený pitnou vodou, ale lodi musely být z/do zátoky vlečeny, protože převážně západní větry a mořské proudy znesnadňovaly vyplutí na širé moře; přístav v odlehlé, řídké obydlené krajině byl těžko zásobitelný a nesnadno komunikoval s vnitrozemím (8 dní jízdy na koni od Paříže);

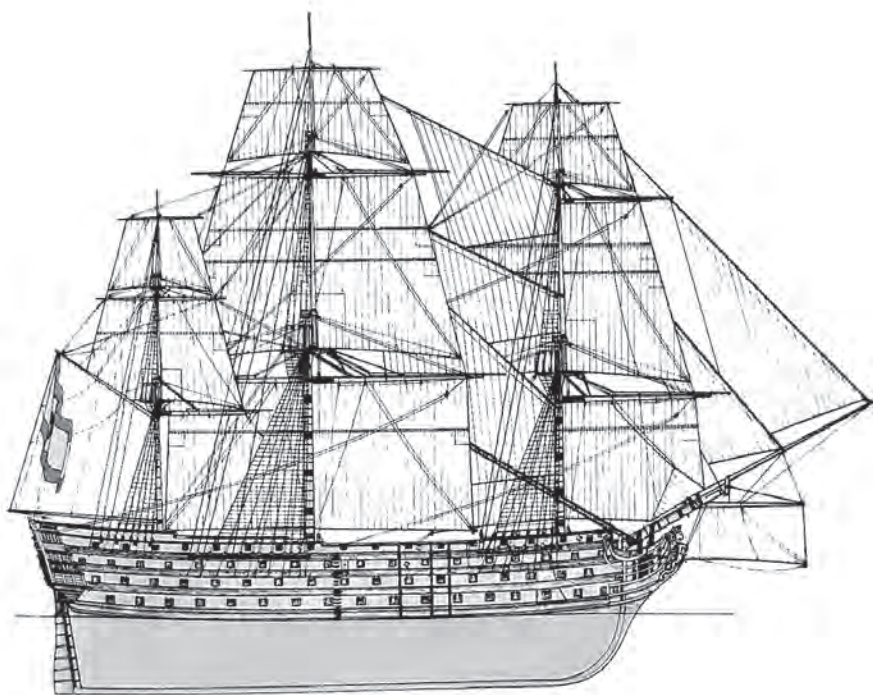
- Toulon s výhodou výjimečně dobré zeměpisné i strategické polohy, bez problémů se zázemím. O tuto výhodu však částečně přišel, když Anglie ovládla Gibraltar (1704), a když se těžiště námořního obchodu přesunulo ze Středozeří do Atlantiku.

Vedlejšími pomocnými válečnými přístavy a loděnicemi dále byly Bayonne, Lorient, Le Havre. Strategicky skvěle položený vůči Velké Británii byl Dunkerque, byl však příliš mělký, a tudíž nepřístupný velkým řadovým lodím, dostupný byl pouze fregatám (hloubka 5,4 m, kdežto velké řadové lodi potřebovaly 7 m). Dunkerque se proto stal nejdůležitějším francouzským přístavem malých korzářských lodí.

Absence dostatečně velkého přístavu v La Manche zásadně handicapovala Francii v její válce s Velkou Británií – znemožňovala jí eventuální pohotovou invazi na Britské ostrovy a později i námořní podporu Batavské republiky: lodi by musely vyplout až z Brestu a překonat britskou námořní „barikádu“ u vjezdu do průlivu, a velké lodi v La Manche by v případě porážky nebo potíží neměly kam se uchýlit. Tento handicap vedl již koncem 17. století k přestavbě přístavu Cherbourg na výspě poloostrova Cotentin, avšak stavba se kvůli finančním a technickým problémům vlekla přes 150 let – ještě za revoluce byla v počátcích a byla dokončena až po roce 1850.

Námořní důstojnický sbor byl kvalitní, bohužel pro Francouzskou republiku také v převážné většině šlechtický a rojalistický, jeho značná část tudíž záhy vystoupila ze služby a emigrovala buď dobrovolně, nebo byla vyháněna při čistkách. Zůstalo pouze 25 % vyšších důstojníků. Na lodích a v přístavech pak zavládlo stejné vlastenčení, nekompetence a nekázeň jako v armádě, čímž se námořnictvo rovněž prakticky rozložilo. V roce 1791 bylo sice válečné námořnictvo sloučeno s obchodním, a umožnilo tak vstup a kariéru námořníkům obchodního loďstva, následně však v roce 1793 byl pro podezření z rojalismu a elitářství rozpuštěn „královský sbor námořních kanoýrů“, čímž námořnictvo přišlo o 5 400 dělostřeleckých specialistů. Byli nahrazováni nábořem totálně nezkušených dobrovolníků jako u pozemního vojska, nebo dočasným přidělováním vojáků, přechodně naloděných a určených k vylovení pro pozemní operace, k lodním dělům. Stejně tak byly nekompetentně zrušeny stálé přístavní

posádky, které nyní mohly být přesunovány podle potřeb ministerstva války. Nepořádky a nešvary zavládly i v loděnicích a arzenálech, včetně rozbujelé korupce a nekvalitní práce i šizeného materiálu při stavbě lodí (používání nevyschlého dřeva). Proto ze služby odcházelo i mnoho prostých námořníků a dělníků v loděnicích, kteří z velké části rovněž k republice příliš nelnuli, přičemž dobrovolníkům a povolancům z pevniny, nastupujícím místo nich, byly voda i tvrdá práce odporne. Důsledky byly nasnadě a do značné míry vysvětlují nadcházející námořní porážky.

Obrázek dobové řadové lodi

Jakýsi pořádek začaly zavádět až direktorium (nahradilo Národní konvent od října 1795) a později konzulát (nahradil direktorium v listopadu 1799), ale do konce revolučních válek se podstatných zlepšení nedosáhlo.

Britské loďstvo při vypuknutí Francouzské revoluce čítalo:

- 158 řadových válečných lodí (dělených do 4 tříd, 1. třída 100–120 děl, 4. třída 48–60 děl)
- 125 fregat (jako 5. a 6. třída, 20–44 děl, 140–300 mužů)
- 108 korvet, brig a kutrů (6–18 děl).

Na řadových lodích 1. třídy sloužilo 850–875 námořníků, nejpčetnější byly lodi 3. třídy – 64–80 děl a 500–650 mužů; na fregatách sloužilo 140–300 mužů.

Britská děla byla o něco lehčí, ráže 9–32 liber. Britským vynálezem z poloviny 18. století, později používaným i loďstvy dalších států, byla karonáda (nazvaná podle prvního výrobce, slévárny Carron Co. ve skotském Falkirku), kratší a podstatně lehčí dělo než klasické; pomocí příčných koleček lafety se dala natáčet a pomocí šroubu se nastavoval náměr. Při dané, mnohem nižší náloži prachu se využívala k palbě na krátké vzdálenosti (150–300 m), buď koulemi těžkými až 30 kg k prorážení trupu, nebo hromadnou střelou – pytlím naplněným nejčastěji 15 malými koulemi proti nekryté živé síle na horní palubě nepřátelské lodi.

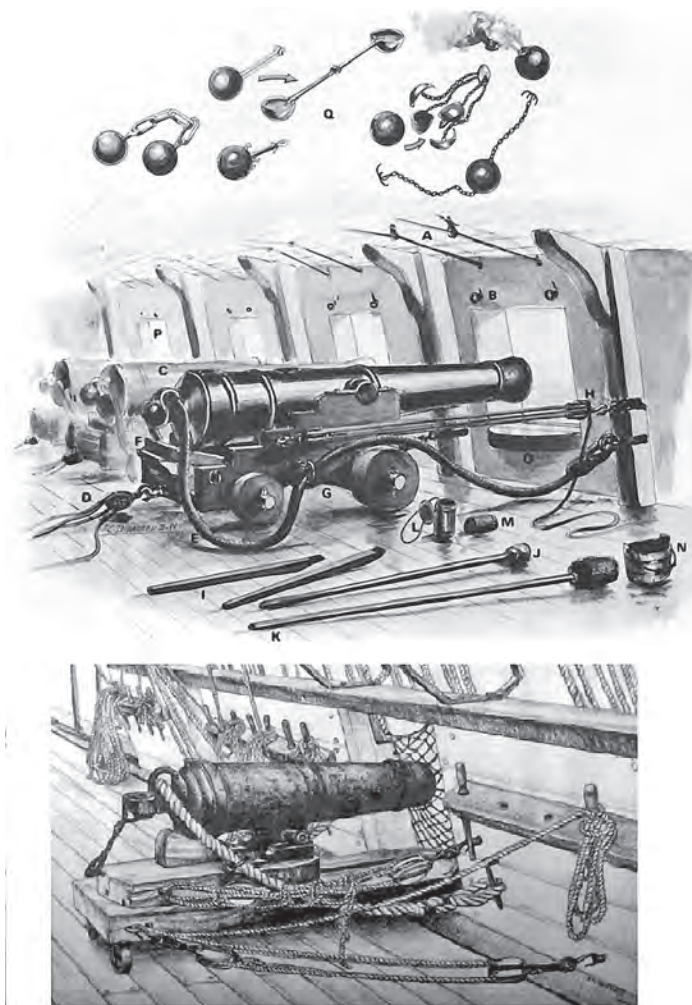
Britské loďstvo tedy mělo výhodu značné početní převahy, ale i lehčího, tudíž snáze manipulovatelného a rychlejšího dělostřelctva. V bojích Britové obvykle soustředili palbu nízko na trupy nepřátelských lodí, aby vyřadili děla na dolních palubách a loď co nejvíc poškodili, kdežto Francouzi (a s nimi i Holanďané a Španělé) měli ve zvyku střílet nahoru, aby vyřadili posádku na palubě a znehybnili plavidlo zničením oplachtění.

Britské loďstvo disponovalo přístavy, arzenály a loděnicemi na ostrovech – Deptford, Woolwich, Chatham, Sheerness, Portsmouth, Plymouth – i v zámoří (Gibraltar, Halifax, Jamajka). Hlavním státním přístavem, arzenálem a loděnicí se již v 17. století stal Portsmouth. V Portsmouthu byla v roce 1733 založena i námořní akademie a mnoho vysokých námořních velitelů kvůli dosažitelnosti a výhodám vlastnilo panství a sídla přímo v zázemí přístavu.

Zpočátku bezvýznamný Plymouth byl výjimečně strategicky výhodně položený, neboť ovládal vjezd do La Manche, a za válek proti revoluční Francii se proto stal po Portsmouthu druhým největším válečným přístavem. Kromě státních pracovaly pro vládu za války

i soukromé loděnice, které však často neměly odpovídající výrobní zázemí, vládla v nich korupce, stavbu lodí šidily a předražovaly, a způsobovaly tak admiraltě nemalé finanční ztráty a problémy.

Nejvyšší velitelské posty v Royal Navy byly teoreticky dosažitelné pro každého patřičně talentovaného a odborně zdatného jedince. Ve skutečnosti byly pro dosažení každé hodnosti a funkce vyšší než

Námořní dělo s municí a karonáda

korvetní nebo fregatní kapitán velmi důležité profesní i politické konexe, protekce a rodinné vazby.

Mužstvo britských lodí jako celek mělo daleko do společenské elity. Při neustálém nedostatku námořníků za války se skládalo jednak z dobrovolníků, včetně dlužníků prchajících před věřiteli (Royal Navy chránila dobrovolníky-dlužníky před pevninskými věřiteli, pokud dluh nepřesahoval 20 liber), i vězňů, jimž byl za dobrovolný nástup okamžitě odpuštěn zbytek trestu (kteří však mimo jiné zavlékali na lodi nemoci, např. tyfus), jednak z naverbovaných tehdy obvyklými metodami, později – od roku 1795 – i odvedenci na základě povinných kvót. Při této sociální skladbě řadového námořnictva musela být kázeň pochopitelně udržována drsnými metodami, ovšem často nadužívanými – kapitáni byli absolutními pány nad životem a smrtí své posádky. Existenční podmínky na lodích byly přitom z dnešního hlediska vesměs přímo hrůzné.

Pro srovnání a pro úplnost je zde uveden přehled veškerého evropského loďstva k roku 1792 podle současníka, vynálezce Roberta Fultona (Torpedo War, and submarine explosions, New York, 1810):

	lodí	děl	námořníků
Velká Británie	661	14 000	100 000
Francie	291	12 000	78 000
Španělsko	222	10 000	50 000
Rusko	803	9 000	21 000
Holandsko	187	2 300	15 000
Dánsko	118	3 000	12 000
Turecko	180	3 000	50 000
Švédsko	79	3 000	13 000
Benátky	88	1 000	14 000
Portugalsko	53	1 500	1 000 (sic)
Neapol – Obojí Sicílie	32	1 000	5 000

Specifickou součástí námořních sil některých států (Velká Británie, Francie, Holandsko, Španělsko) byla korzárská plavidla – ozbrojené

lodi soukromníků, vesměs malé a rychlé, s početnými posádkami, jejichž úkolem bylo přepadat a zajímat nepřátelská obchodní plavidla. Korzáři byli pro svou činnost vybaveni „patentem“ od své vlády a ukořistěný náklad si mohli buď celý ponechat proti úřednímu potvrzení, nebo se o něj s vládou smluvně dělili. Měli přísně nařízeno napadat pouze plavidla oficiálního nepřítele, nikoli neutrální či dokonce vlastní, jinak byli prohlášeni za piráty a postaveni mimo zákon. Ač se korzářské lodi oficiálně nepočítaly do ozbrojených námořních sil, korzáři jakožto držitelé vládního pověření měli být v případě zajetí považováni za válečné zajatce podle všeobecně platných úmluv. Bojem s korzárý bývala pověřována hlavně menší válečná plavidla – korvety a brigy.

Velká Británie po celou válku držela v evropských vodách tři víceméně stálé flotily – lamanšskou, atlantickou a středomořskou. Francie zvláštní lamanšskou flotilu neměla a formace, které by bylo možno nazývat atlantickou a středomořskou flotilou, v průběhu let a vzhledem k utrpěným ztrátám mnohem častěji vytvářela, měnila a improvizovala podle svých možností a okolností.

* * *

První rok války dal Francouzské revoluci nový směr a rozměr, oživil ji a posílil národní soudržnost. Počáteční porážky zbavily krále posledních zbytků vážnosti a kreditu, následující vítězství proto přivodila pád monarchie a Ludvík XVI. se stal první obětí války, kterou sám tajně podněcoval, přičemž za sebou přivedl na popraviště i umírněné monarchisty, kteří revoluci začali. Zároveň s radikalizací revoluce vlivem prvního roku války začalo období tzv. Prvního teroru jako reakce vyvolané strachem z porážky, z invaze, z kontrarevoluce i z jiných, byť i čistě imaginárních nebezpečí.

Buržoazie jako dosavadní vedoucí síla revoluce pochopila, že bez podpory lidu nezvítězí a že jedině lid dokáže revoluci ubránit – lid či skutečně národ tak na čas fakticky převzal moc. V následujících měsících se změnil i celé sociální prostředí vlivem ekonomického dirigismu, rozprodeje církevního majetku, finanční krize a víceméně válečného hospodářství.